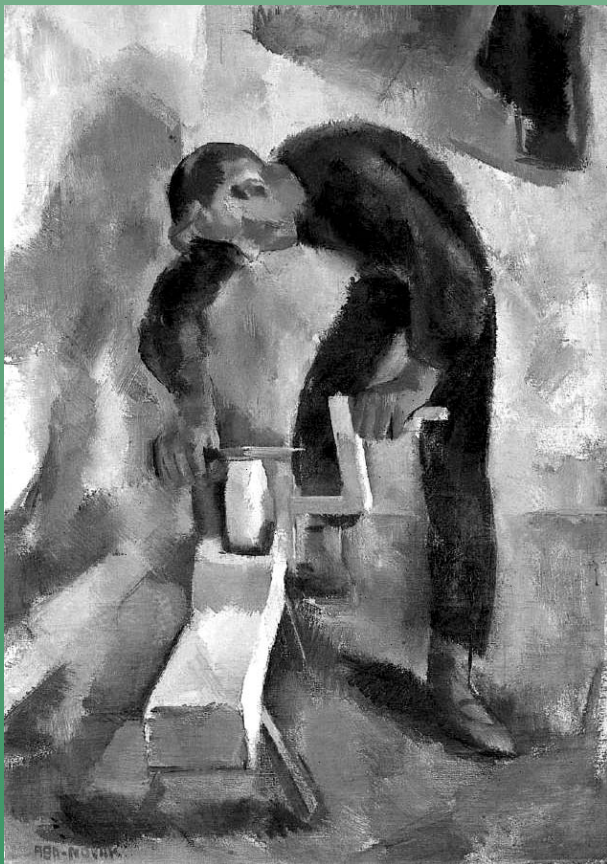

46. magyar nyelv hete
Nyelvünk, a hungarikum

Édes Anyanyelvünk

2012. ÁPRILIS

XXXIV. ÉVF. 2. SZÁM

Aba-Novák Vilmos: Köszörűs
(1927)

A TARTALOMBÓL:

Grétsy 80

Büky László:
Érces idézetek

Minya Károly:
Avatár, arcmány, netarc

Kemény Gábor:
Nyelvészkedő regényhősök

Horváth László:
*Technikák, napirendek,
szakirodalmak*

Zimányi Árpád:
Az orosz tulajdonnevek átírásáról

Pienták Attila:
Mizu

Kozma Judit:
Világkép a csillagnevekben

Horváth Péter Iván:
A guglizó szingli

Cikkek, hírek, események,
nyelvi játékok 24 oldalon

É
A

II. anyanyelvi juniális Sátoraljaújhely-Széphalom, 2012. június 15–17.

Anyanyelvi szervezetek összefogásával másodszor rendezzük meg Széphalomban, a vidéki múzeumok éjszakáján az anyanyelvi juniális.

A tervezett program:

2012. június 15., péntek

Múzeumi vetélkedő, felolvasólánc, anyanyelvi könyvek vására, anyanyelvi műsorok bemutatója, anyanyelvi licitjáték, váltóverseny. Az ASZ ifjúsági tagozatának bemutatója. Este: koncert.

2012. június 16., szombat

Nyelvünk és irodalmunk az északkeleti régióban. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának ülése. Vezeti: Pomogáts Béla. Ételek és italok a magyar nyelvben. Alkalmi pálinkakiállítás megnyitása. Kapcsolódás szellemi étkekkel a szomszédban megrendezett vadéltűző versenyhez. Este: emlékezés Kazinczy sírjánál, élő Tetten ért szavak, táncház.

2012. június 17., vasárnap

Túra a kálváriához, a Sátor-hegyre, bobozás.

A Magyar Nyelv Múzeumában három napon keresztül folyamatosan lesznek programok. Három napra kedvezményes belépőjegy váltható. Széphalomban, Sátoraljaújhelyen és a környéken olcsó szállások és fizetővendéglátó-helyek foglalhatók. Június 16-án Sátoraljaújhely és Széphalom között óránként jár (a múzeumi belépőkkel igénybe vehető) rabomobil.

A juniális rendezői minden korosztályból minden érdeklődőt szeretettel várnak.

További információk: www.nyelvmuz.hu, www.e-nyelv.hu

Aba-Novák Vilmos (1894–1941) festő, grafikus, a modern magyar festészet egyik eredeti tehetsége. Kedvelt témája volt a vásár, a cirkusz világa, amit harsány színekkel, sokszor karikatúrisztikus formai elemekkel örökített meg. A két világháború között ünnepelt freskófestő volt, művei – többek között – Székesfehérváron (városháza), Pannonthalmán (Millenniumi emlékkápolna), Szegeden (Hősök kapuja) láthatók.

TARTALOM

II. anyanyelvi juniális	2
Grétsy 80	3
Büky László: <i>Érces</i> idézetek	4
Balázs Géza: Miért érdekes? Sokféle régi-új partner	5
Minya Károly: <i>Avatár, arcmány, netarc</i>	6
Kemény Gábor: Nyelvészkedő regényhősök	7
Horváth László: <i>Technikák, napirendek, szakirodalmak</i>	8
Zimányi Árpád: Az orosz tulajdonnevek átírásáról	9
Józsa Miklós: <i>Varcagás, Grintyen</i> és egyebek	10
Graf Rezső: Nyelvhasználat – nyelvtudomány – nyelvművelés	10
Dokumentumok anyanyelvünk helyzetéről	11–14
H. Varga Márta: <i>Mi a nevéje?</i>	15
Pienták Attila: <i>Mizu</i>	15
Balázs Géza: Nem csak szóból ért az ember. Wacha Imre új könyvéről	16
Kozma Judit: Világkép a csillagnevekben	17
Horváth Péter Iván: A guglizó szingli	18
www.manyszi.hu	19
Bencédy József: Egynyelvű szótáraink és a nyelvhasználat	20
Hírek – tudósítások	21
Pontozó	22
Keresztrejtvény	23
Új szavak, kifejezések (69.)	23
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	24

ÉDES ANYANYELVÜNK • AZ ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

Megjelenik évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe:

1053 Budapest, Károlyi M. u. 16.

Honlap: www.anyanyelvapolo.hu

(vagy: www.anyanyelvapolo.hu)

Villámposta: ea@anyanyelvapolo.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt.

Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.).

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél.

E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Fax: 303-3440

Információ, reklamáció: 06 80 444-444

További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt. és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 250 Ft.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.

Tagdíj: 2000 Ft/év, tanulóknak, nyugdíjasoknak: 1500 Ft/év.

Belépési nyilatkozat kérhető:

Anyanyelvápolók Szövetsége,

1053 Budapest, Károlyi M. u. 16.

Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza, Bencédy József (a szerkesztő-

bizottság elnöke), Grétsy László,

Heltainé Nagy Erzsébet, Juhász Judit,

Kemény Gábor, Maróti István

Műszaki szerkesztő: Kovács Gyula

Lapunk kiadását

a Nemzeti Erőforrás
Minisztérium,

a Nemzeti Kulturális
Alap,

a Brokernet Jövő
Alapítvány,

a Magyar Fejlesztési Bank
segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)

ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: Opticult Bt.

Nyomás: mondAT Kft.

GRÉTSY 80

Lapunk felelős szerkesztője, **Grétsy László** február 13-án töltötte be 80. életévét. Az ünnepeltet előbb a Petőfi Irodalmi Múzeumban, majd az Anyanyelvápolók Szövetségének elnökségében és a Magyar Nyelvtudományi Társaságban köszöntötték tisztelői, barátai. Schmitt Pál közársasági elnök és Szócs Géza államtitkár levélben fejezte ki jókívánásait. Közvetlen munkatársai, az Édes Anyanyelvünk szerkesztőségének tagjai pedig köszöntő kötetet lepték meg Grétsy Lászlót. Az alábbiakban ennek bevezetőjéből idézünk.

*

Mintha tegnap lett volna, hogy 70. születésnapján népes közönség köszöntötte Grétsy tanár urat a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Megjelent egy emlékkötet (*Éltető anyanyelvünk*, Tinta Könyvkiadó, é. n. [2002]) 106 nyelvész és közéleti személyiség írásával. Alcíme ez volt: Mai nyelvművelésünk elmélete és gyakorlata. Most, a tanár úr 80. születésnapján ezt a gondolatot szeretnénk volna folytatni, igaz, egy kis nézőpontváltással. Ezúttal az ünnepelt elméleti írásainak újraközlésével szeretnénk meglepetést szerezni, illetve a nyelvtudomány számára is újabb inspirációt adni. Grétsy Lászlót ugyanis leginkább gyakorlati, mindenkit segítő nyelvművelőként ismerik az emberek, de mi, nyelvészek tudjuk, hogy számos elméleti írása is van, amelyek megalapozzák a gyakorlati nyelvművelést. És ezeknek az írásoknak egy része már több évtizeddel ezelőtt jelent meg, másik része pedig gyakorlatilag hozzáférhetetlen kiadványokban. Ünnepeltünknek az utóbbi években főleg kisebb írásai láttak napvilágot különféle gyűjteményekben, pl. *Anyanyelvi őrvárak* I., II. (1999, 2002), *A szavak ösvényein* (2011), illetve egy monumentális antológiája a magyar nyelvről (*A mi nyelvünk*, 2000). 2005-ben pedig bővített kiadásban jelentette meg a Tinta Könyvkiadónál a több mint 600 oldalas *Nyelvművelő kézikönyvtárat* (szerkesztőtársa Kemény Gábor volt). Végül az elmúlt tíz évben szerkesztője (társszerkesztője) volt a kulturális kormányzat anyanyelvi pályázataiból készült kiadványoknak (*Anyanyelvünkről – anyanyelvünkéért*, eddig 13 kötetben).

*

Tehát összefogtunk az Anyanyelvápolók Szövetségében, hogy előbányásszuk Grétsy László nehezen hozzáférhető írásait, és ebből a munkából született meg a jelen kötet. Amikor letesszük Grétsy tanár úr és a magyar tudomány asztalára, szeretnénk megemlékezni a 70. és a 80. születésnap közé eső – elvben pihenésre szánt, valójában azonban igen tevékeny, örömmekben és sajnos bánatban is sok mindent hozó – évtizedről. Persze itt csak a nyelvészeti teljesítményeket soroljuk elő.

Ünnepeltünk az elmúlt évtizedben folyamatosan irányította ügyvezető, majd 2008-tól tényleges elnökként az Anyanyelvápolók Szövetségét. Felelős szerkesztője az Édes Anyanyelvünk című folyóiratnak, folyamatos kitalálója és mentora a kulturális kormányzat anyanyelvi pályázatainak. Az évtized első részében a TIT választmányi tagja is volt, részt vállalt a Nemzeti Kulturális Alap ismeretterjesztő kuratóriumának a tevékenységében is. Nyelvművelő rovatait folyamatosan gondozza az Élet és Tudo-

mányban, a Szabad Földben, a Tanítás-Tanulásban. 2000-tól 2004-ig vezette Balázs Gézával közösen a Magyar Televízióban a Szószóló (később Anyanyelvi szószóló) című, mostanáig az utolsó élő anyanyelvi műsort. A Magyar Rádió Esti beszélgetés – szavakról című műsorában ugyancsak folyamatosan szerepel. Lankadatlan figyelemmel kíséri a magyar nyelv hete rendezvényeit, hiszen e fölött az eseménysorozat fölött már annak indulásakor is bábkodott. Nagyban segítette a magyar nyelv napja (november 13.) megvalósulását. Az elmúlt évtizedben több kitüntetést is kapott: Prima-díjat, Magyar Örökség-díjat (2007). 2009-ben az ELTE professor emeritusszá nevezte ki a Mai Magyar Nyelvi Tanszékre.

Bár a közéleti szerepléstől és a rádiós, televíziós, személyes előadásra szóló felkérésektől már tartózkodik, továbbra is minden anyanyelvi, nyelvi-kulturális eseményről tájékozódik, és támogatja is azokat. Így például adott szakmai tanácsokat A Magyar Nyelv Múzeuma számára, és nagy vágya, hogy személyesen is megtekinthesse a megvalósult múzeumot. Még nem járt ott, de elbeszélésekből, leírásokból szinte mindent tud erről az intézményről.

*

Kötetünkben Grétsy László 1959 és 2005 között született tanulmányaiból válogattunk. Ezek között helyet kapnak magyar nyelvi jelenségek első tudományos leírásai, a nyelvművelést megalapozó, illetve a nyelvművelésből elméleti következtetéseket levonó tanulmányok, valamint a magyar nyelv jelenével és jövőjével kapcsolatos állásfoglalások. Grétsy tanár úr kutatói pályájának kiemelkedő mozzanata az általa alkotott szóval *szóhasadás*nak nevezett párhuzamos alak- és jelentésmegosztás történeti és leíró szempontú elemzése (*A párhuzamos alak- és jelentésmegosztásról*). Munkásságának másik fontos területe a nyelvvaltozatok: az irodalmi és különösen a szakmai nyelv vizsgálata (pl. *A szaknyelvek és a csoportnyelvek jelentősége napjainkban, Köznyelvi és szaknyelvi szókincsünk fejlődése*). Nyelvművelésünk kérdéseinek elméleti (grammatikai, filológiai, szociolingvisztikai, szociálpszichológiai) megközelítése található meg tanulmányainak újabb csoportjában (*A szótévesztés lélektanáról, Nyelvi hibázatások és ami mögöttük van, Van-e eredménye a nyelvművelésnek?, Egy figyelemre méltó kommunikációs zavartípus: a téves vonatkoztatás, Természetesen, hogy nyelvi változás – de milyen?*). Nyelvművelői gyakorlatának eredményeiből is születtek elméleti tanulmányok (pl. *A legutóbbi másfél évtized szómagyarító pályázatai nyelvészszemmel*). A tanulmányok újabb csoportját a nyelvpolitikai (nyelvstratégiai) írások jelentik, amelyek a magyar nyelv jelenkori és jövőbeli helyzetével, a nyelvi cselekvés elméletével foglalkoznak (*Nemzetközponitú nyelvművelés, Nyelvhasználat és nemzeti tudat, Nyelvünk esélyei a harmadik évezredben*).

*

Ezúton is további derűs és eredményes alkotó éveket kívánunk Grétsy László tanár úrnak tisztelői, munkatársai, barátai, köztük a kötet összeállítói:

**Balázs Géza, Kemény Gábor,
Kovács Gyula, Maróti István**

ÉRCES IDÉZETEK

Kisiskolás koromban nagyjából egy időben olvastuk az iskolában a János vitét, és tanultuk a Sztálint dicsőítő dalt: „Ércorkok harsogva zúgják a szélnek / Felszabadítónk hősi nevét”. Petőfi az elbeszélő költeményben elmondja, milyen Tündérország, ahol „híre sincs a télnek”, ahol „Szőke tündérlányok sárga hajaikat / Szálanként keresztülhúzzák a föld alatt; / E szálakból válik az aranynak *érce*, / Kincsleső emberek nem kis öröme.” Magyar népmesén (is) nevelődött korosztályom nagyjából tisztában volt a tündér, az arany, a kincs mi-benlétével, s talán az „aranynak *érce*” sem volt rébusz sokunk számára. A felsőbb osztályokban azután már a földrajz tananyagában is találkozhattunk az *érc*, a *vasérc*, a *rézérc* szavakkal. Azt is megértettük Arany János versében, hogy „Jó Budavár magas / Tornyán az *érckakas* / Csikorog élesen” (V. László), vagyis fémből való szélkakas csikordult meg a vést hozó időben. Amikor később Horatiust olvastunk a gimnáziumban – „Exegi monumentum *aere* perennius, / *regalique* situ pyramidum altius, / quod non imber edax, non Aquilo impotens / possit diruere aut innumerabilis / annorum series et fuga temporum” –, csupán a latin szót kellett megtanulnunk (*aes*, *aeris* ’*érc*, rézöntvény, bronz’), hogy felfogjuk, a költő még a bronzból vagy rézből, tehát *érből* készült szobornál is tartósabbnak véli saját líráját: „*Ércnél* is maradóbb művet emeltem én...” (Melpomenéhez, Bede Anna fordítása).

Mindezek miatt csodálkoztam a következő újságcikkrezsleten, amelyben a hazai feketeköszénbányászatról és a szén eladásáról volt szó: „[...] az első ezer tonna után jelezték [ti. az ajkai erőműből], hogy a rendkívül magas fűtőértékű mecseki *érc* nem megfelelő az egyébként barnaszén eltüzelésére alkalmas kazánjaiknak”, továbbá: „... igazodni szeretnének a lakossági igényekhez, emellett pedig szénvegyészeti kísérletekhez is biztosítanak az *ércvagyon*.” Ezek szerint a szén is *érc*?

A magyar nyelv értelmező szótárában ezeket a jelentéseket találtam a szóra: 1. fémet tartalmazó ásvány; 2. ebből kiolvasztott fém; 3. hangnak *érces* csengése. Aztán sorolja a szótár az *érces*, *ércfedezet*, *ércmosó*, *ércnem*, *ércpénz* összetételeket. Az *urán-érc* vagy az *uránszurokérc* szavak nincsenek meg e szótárban, a Magyar értelmező kéziszótár (2003) azonban már tartalmazza ezeket is.

Megnéztem A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárát is. Ebben is ’fémet tartalmazó ásvány’ az

érc, amely szavunk már a Jókai-kódexben olvasható (mai magyarra átírva): „... mert vala az ő feje aranyzott, mellye és karjai ezüsből, hasa *érces*...” A szó a középfelnémetből kerülhetett a magyarba (az irodalmi német: *Erz*). – Egyébként az Új magyar tájszótárban is akad két előfordulása az *érc* szónak, ezek egyike tisztázatlan jelentésű: „A sziki rétekkal váltakozik a bucka, a futóhomok, heveshomok, *érc*, szélhordta sivány, szakadthomok.” A másik – *Olyan, mint az érc*, ti. egészséges – az „olyan, mint a vas” szóláshasonlat változata.

Szavunknak számos adata van az Erdélyi magyar szótörténeti tárban. Egy jellemző szövegdarab mutatassa, mit tartottak eleink *érce*nek: „Nagyon jövevénynek kell pedig annak az Embernek lenni a’ Bányászságot illető dolgokb(an) a’ ki nem tudja azt hogj mindenféle *Erczek*(ne)k, u.m. Arany(na)k Ezüstnek Vasnak a’ Bányákból valo ki-hordattások után ... hány rendbeli kézen fordulnak meg [amíg tökéletesen ki nem olvasztják azokat].” Az erdélyi magyar nyelvből a szótár a következőket is adatozza: *érbánya*, *ércfazék*, *ércfűtő* (’vaskályha’), *érgolyóbis*, *érgomb*, *ércműves*, *ércmozsár*, *ércszobor*. Az *ércszobor* Petőfi Sándor szókészletében is megvan más összetételek mellett (*érckéz*, *ércfülke*, *érláb*). Az irodalmi nyelvnél maradvá: Zrínyi Miklós nyelvhasználatában az *ércek* egyik tulajdonsága, a keménység a fő jelentésjegye a szónak: „Elmentél, kegyetlen, elmentél, mint gyors szél, / És engem bús örökös gyászban kevertél; / Sőt örök halálban engem eltemettél, / Hitrontó, engem vesztő, keményebb *ércnél*” (Arianna sírása). Csokonai Vitéz Mihály ’arany’ értelemben használja a szót: „Ez az a gyalázatos *értz*, a’ mellyről beszéllvén egykor az Atyám, ezt mondotta: kerüld, óh Likóris, ennek tsalárd ragyogását” (Angelika). Katona József drámájában Petur bán így szól a Békétlenekhez: „Hát nem ti voltatok, kik ... kaptátok *ércz* pohártokat, midőn / én felrikoltva a’ Magyar szabadság’ / hosszúas életére ittam? –” (Bánk bán). Juhász Gyula költői nyelvében az *érc* ’fém, fémötvözet; szobor’, de használja átvitt értelemben is: „A szürke és ezüst habok taréján / Ős Ókeános ifju lányai / [...] arany, ezüst és *érc* hangjukon mind, / Mind énekelnek ...” (A rab titán).

Végezetül megnéztem a Magyar nagylexikont is: „Fémeket v. fémvegyületeket tartalmazó ásvány v. kőzet, amelyben a fémek a megfelelő technológia mellett gazdaságosan kinyerhető arányban vannak jelen.” Nem is idézem tovább, az olvasó elmélyedhet az *érbányászat*, az *ércdúsítás*, az *ércelőkészítés*, az *ércesedés* és más szócikkekben, de nem talál olyan kifejezést, amelyikben az *érc* ’szén’ lenne. Valószínű: *szén* szavunk származéka a *szenny*es ’piszkos, mocskos’ melléknév, ám ez nem jelenti azt, hogy a fentebb említett *ércorkok* szennyesek lettek volna. A szenny abban az időben másutt volt.

Büky László

Miért érdekes?

Sokféle régi-új partner

Együttműködő partnerek

A *partner* szó legáltalánosabb jelentése az értelmező kéziszótár (2003) szerint: „társ valamely tevékenységben, különösen üzleti vállalkozásban vagy szórakozásban”. Sportnyelvi jelentése: játékban, sportban ellenfél. A *partnerkapcsolat* pedig jelölhet partneri (társas) viszonyban levő személyeket, intézményeket, valamint férfi és nő (együttéléssel járó) szoros, bizalmas kapcsolatát.

A szó sokféle árnyalatát néhány további élőnyelvi példával így jellemezhetnénk: partner a munkában (a cég *partnere*), partner a szórakozásban (*táncpartner*), partner a sportban (*kártyapartner*, *sakkpartner*, *teniszpartner*, a focicsapat *partnere*, értsd: ellenfele), partner különféle tevékenységekben (*közlekedési partner*), újabban partner katonai együttműködésben (*NATO-partner*, sőt *partnerség*, ez föltehetőleg az angol *partnership* 'szövetkezés, társulás, közösség' kifejezésből ered), illetve partner bizalmas viszonyban (*szerelmi partner*). Ezekben a jelentésekben a közös az együttműködés. Az együttműködés lehet ugyanazért a célért (munka, tánc, közlekedés, honvédelem-hadászat), illetve ugyanazért a célért, de más szemszögből (sportban a partner ellenfelet is jelölhet), a szerelmi partner esetében pedig filozófiai kérdést is fölvethetünk, hogy mit akar a férfi, és mit akar a nő... Tehát a más szemszög, az egymásnak esetleg ellentmondó cél ugyancsak együttműködést feltételez. Játék közben szabályok szerint együtt kell cselekedni, de a partner itt már sokkal inkább valamiféle versenytárs.

Bizalmas és kamupartnerek

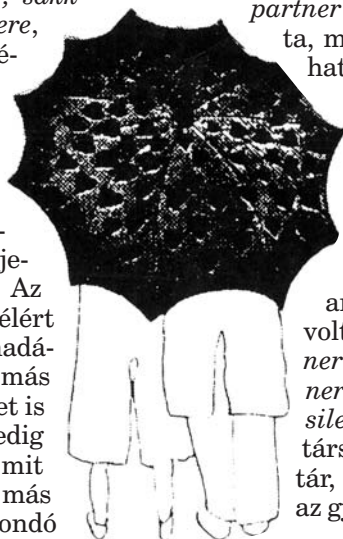
A *partner* jelölhet bizalmas viszonyt is: *alkalmi* vagy *állandó partner*. Amikor azt mondjuk, hogy „a *partneremmel* együtt voltam a bálban”, mindenki tudomásul veszi, hogy nem egyedül, hanem társsal, a körülményeket ismerők azt is pontosan tudják, hogy milyen nemű partnerrel voltunk ott, sőt az egészen közel állók még a nevét is ismerik (vagy ismerni vélik). Mivel a *partner* szó a magyarban nem jelöl nemet (erőszakolt lenne azt mondani, hogy „a *partner-nőmmel* voltam a diszkóban”, bár megesik), alkalmas bizonyos bújócskára, sőt arra is, hogy „politikailag korrektül” a *partner* szóval hívjunk meg valakit és hozzátartozóját egy nyilvános rendezvényre. Korábban még udvariasan azt írták, hogy „szeretettel várjuk a kedves feleségével vagy férjével együtt”,

majd ahogy haladt a világ és a politikai korrektség, megjelent a *partner*: „szeretettel várjuk *partnerével* együtt”. Ezen a helyen a *házastárs* vagy az *élettárs* túlzottan hivatalos lenne, a puszta *társ* pedig kevésbé udvarias.

A bizalmas viszonyon túllépve a modern világban a nemi diszkrimináció elkerülésére is alkalmas a *partner* szó. Ahol valakit „*partnerének* társaságában” látnak szívesen, ott a meghívásba az is bele van számítva, hogy netán férfi férfival, nő nővel érkezik, és ebben az esetben a meghívó nem botránkozik meg. Ugyanerre utalhat a *párjával együtt* kitétel is. Példa: „Szeretettel várjuk a gólyabálba a *párjával* együtt”. Akinek nincs alkalmi vagy állandó partnere, ilyen esetekre ún. *kamupartnert* vesz igénybe.

Tulajdonos partnerek

A mai magyar nyelvben a *partner* szónak újabb (még szótározatlan) jelentése is felbukkant. Ez átvétel az angolból. Először a sajtóban és a rádióban figyeltem föl rá: „Nyilatkozik X. Y., a Z. cég *partnere*”, illetve: „*adópartnere*”. Eleinte igen furcsa volt a *partner* szónak ilyen közegben való használata, mert a magyarban a *partner*, mint láthattuk, elég szorosan köthető bizonyos együttműködési tevékenységekhez vagy magánéleti jellegű kapcsolatokhoz. Ha valaki valakinek az *adópartnere*, még valami magánéleti kapcsolatra is gondolhatnánk. Természetesen erről szó sincs! A *partner* szó egyik – gazdasági – jelentése az angolban: üzlettárs, részes, társtag, voltaképpen tulajdonos (pl. *active partner* = közreműködő társtag, *senior partner* = vezető üzlettárs, cégtárs, *sleeping/silent/secret/latent partner* = csendestárs, tőkéstárs (Angol–magyar nagyszótár, 1998. 1063). Aki egy cégnek partnere, az gyakorlatilag a tulajdonosa! Amikor te-

A partner eredete

Partner szavunk 1854-ben bukkant fel a magyar nyelvben. A szónak gazdag nemzetközi rokonsága van: pl. angol *partner*, német *Partner*, francia *partenaire*. Az európai nyelvekben az angolból terjedt szét, a magyarba a német nyelv közvetítette. Az angolban a 'társ' jelentésű középkori angol *parcener* és az angol *part* 'rész' főnév keveredésével alakult ki. Végző soron a latin *partitio*, *partitionis* (birtokos eset) 'részleg, beosztás' főnévből származtatják. (Etimológiai szótár, 2006. 621.)

hát a rádióban reggelenként X. Y. mint *partner* vagy *adópartner* nyilatkozik, akkor nem valakinek a barátnőjeként vagy barátjaként, hanem tulajdonostársaként osztja az igazságot. Nem mindegy! Ismét egy fölöslegesen használt idegen kifejezés, amely félreértéshez vezethet.

Balázs Géza

Avatár, arcmány, netarc

Új lehetőségek a szómagyarítás vizsgálatában

Az internet a szókincsvizsgálatban is új lehetőségek sorát adja. Az alábbiakban ezek közül kívánok néhányat bemutatni.

Közismert, hogy a nyelvhasználat során a beszélt nyelvi forma aránya többszörösen meghaladja az írottét. Némi- leg módosítja ezt a tényt az internet megjelenése, hiszen az e-mailek, beszélgetőcsatornák (csetek), blogok stb. formá- jukat tekintve mind írottak, még ha a beszélt nyelv saját-osságait tükrözik is. Ezért is nevezi a szakirodalom ezt a kommunikációs formát írott beszélt nyelvnak. Tehát az íráshasználat megnövekedett, igaz, ez nem a kézírást, ha- nem a klaviatúrával történő írást jelenti.

Az internet a szókinckutatásban is új lehetőségeket nyitott, most egyszerűen rákeresünk egy szóra, és látjuk, hogy milyen intenzív a használata. (Zárójelben meg kell je- gyezni, hogy a gyakoriság nem mérvadó a helyesírás tekin- tetében, azaz a helytelen írásmód többszöröse lehet a hely-yesnek.) A neologizmusok több szempontú vizsgálata so- rán meg lehet állapítani az elterjedtségüket. Így például viszonylag ismertnek tekinthető a *gyűlöletkampány*, az *életjáradék* és a *panelprogram*, míg alkalminak a *korhatá-rosítás*, az *SMS-intó* és a *bérturista*.

A továbbiakban a neten történő szókinckutatásnak a címben ígért lehetőségét mutatom be a Szómagyarító hon- lap segítségével.

A világhálós közösségi (web2-es) szómagyarító honla- pot (portált) 2010 februárjában indította el a Magyar Nyel- vi Szolgáltató Iroda (www.szomagyarito.hu). Mi sem bizo- nyítja jobban ennek sikerességét, mint az, hogy 2011. ápri- lis 22-ig 2692 magyarítás érkezett 1492 szóra. Balázs Géza a bevezetőben így fogalmazta meg a célkitűzést és az alap-elveket: „A szómagyarító honlapot azért hoztuk létre, mert sok országgal ellentétben Magyarországon nincs hi- vatalos fóruma az idegen szavak honosításának, új hazai szavak keletkezésének. Szómagyarítások, új szavak így is keletkeznek, de ezek egy része támogató közeg nélkül nem tud elterjedni. Külön-külön sokan próbálkoznak a szóma- gyarítással (pl. orvosok, műszaki értelmiségiek), de éppen a legtöbbek által használt köznyelvnak nincs ilyen fóruma. A szómagyarítás hívei támogatni szeretnék a magyar nyelv folyamatos, spontán megújulásának jogos igényét – immár modern műszaki lehetőségekkel, számítógépes programmal, világhálós kiterjesztéssel. Természetes folya- matnak tartjuk egy nyelvbe az idegen szavak, kifejezések érkezését! Nem üldözzük az idegen szavakat! De ugyan- olyan természetes folyamatnak tartjuk egy nyelv önvédel- mét, sajátos jellegének, például sajátos szótöveinek megőr- zését, a belőlük való szógyarapítást, általában az anya- nyelvi alkotókészség szorgalmazását.”

A honlapra bárki beírhatja magyarítását egy illusztráló példamondattal együtt, vagy akár csak szavazhat arra, hogy az adott magyarítás tetszik-e neki, vagy sem.

A továbbiakban nézzük meg az *avatar* jelentését és ma- gyarításait! Az *avatar* jelentése a következő: „Valamely élő személy webes reprezentációja. Maga választja, hogy mi- lyen arca legyen a világhálós társadalom előtt. Az *avatar* általában ikon, fotó, kép. Van, aki a saját arcát használja, van, aki egy kitalált arcot, amellyel azonosulni tud.”

A honlapon olvasható magyarításokat több szempont- ból is megvizsgálhatjuk. Mindenekelőtt a szóalkotás mód- ját tekintve. Szóösszetétellel jöttek létre a következők (5): *világhálarc*, *webarc*, *netarc*, *hálómás*, *arcmás*. Szóképzés- sel (2): *hálóca*, *arcmány*. Ritkább szóalkotási móddal, azaz szándékos szóferdítéssel, illetve szóvegyüléssel (1): *hálca* (*háló* + *álca*). Jelentésbővüléssel (1): *megjelenítő*. Foneti- kus átírással (1): *avatár*.

A 10 kifejezést görcső alá vehetjük abból a szempontból is, hogy hány szavazatot kapott. Íme, csökkenő sorrend- ben (a zárójelben elől az igenlő szavazatok száma, a máso- dik helyen pedig a nemlegeseké): *arcmány* (462, 63), *avatár* (33, 18), *arcmás* (28, 27), *netarc* (20, 29), *világhálarc* (14, 29), *webarc* (13, 22), *hálca* (5, 6), *hálómás* (4, 6), *megjelenítő* (2, 7), *hálóca* (0, 1).

A fentieknél tanulságosabb az a sorrend, amely az elfo- gadottságot, a tetszésindexet tükrözi. A plusz előjelű szá- mok az „igen”-ek számát jelölik – ebből kivontam a „nem” szavazatok számát –, a mínusz előjelűek pedig a „nem” szavazatokét, az „igenek” kivonása után.

1. *arcmány* +399
2. *avatár* +15
3. *arcmás* +1
4. *hálca* –1
hálóca –1
6. *hálómás* –2
7. *megjelenítő* –5
8. *netarc* –9
webarc –9
10. *világhálarc* –15

Jól láthatjuk, hogy az *arcmány* a leginkább elfogadott magyarítás a honlapon. Ugyanakkor a rangsor azt is mu- tatja, hogy minél inkább mínuszos előjelű a kifejezés, an- nál inkább tekinthető alkalmi neologizmusnak; az ilyenek elterjedése már igen kétséges.

A továbbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy a Google internetes keresőben a fenti kifejezések hány alkalommal szerepelnek. Igazi rangsor csak részben állítható fel. Az abszolút első helyezett a fonetikusán átírt *avatár* 119 000 találattal. Ezután következik az *arcmány*, mindössze 6 al- kalommal fordul elő, majd a *hálóca*, *hálca*, *világhálarc* és a *webarc* kettő, illetve négy alkalommal, de csak a szóma- gyarító honlapon. Az *arcmás* nagyon sok egyéb jelentésben szerepel, ezért a nagy találati szám: 6770. A *netarc* szintén azért képviselteti magát viszonylag nagy számban, mert az *arc* a *net* előtaggal metonimikus kifejezésként szerepel. (Olyan személy, aki jól tájékozódik az internet és a számít-ógép világában.) A *hálómás* szóalak helyett a *hálómat* tárgyragos formát számlálta a kereső.

A két sorrendet egybevetve megállapíthatjuk, hogy az *avatár* és az *arcmány* vezet a rangsorban. Az előbbi máso- dik, illetve első helyezett, az utóbbi pedig fordítva, első, il- letve második.

Természetesen a magyarítások közül többeket néhány bosszanthat, irritálhat, ez az anyanyelvhez való érzelmi viszonyulást tükrözi. A későbbiekben vizsgálható az, hogy a honlapon mely idegen szavakra érkezett a legtöbb javas- lat, vajon mi ennek az oka, valamint azzal is bővíthető a vizsgálódás, hogy az internetes kereső által felállítható el- terjedtségi sorrend miért van, illetve nincs összhangban a honlap tetszési indexével.

Mint látható, az internet segítségével van lehetőség an- nak vizsgálatára, hogy egy-egy magyarítás mennyire ter- jedt el, még akkor is, ha vannak „bukatói”.

Minya Károly

Nyelvészkedő regényhősök

A *nyelvészkedik* igének, mint több hasonló képzésű szavunknak (pl. *legénykedik*, *mesterkedik*, *színészkedik*), van bizonyos pejoratív mellékzöngéje. Aki nyelvészkedik, az nem nyelvészként, tudományos ismeretek birtokában foglal állást valamely nyelvi kérdésben, hanem csupán megérzéseire, ízlésére támaszkodva nyilvánít véleményt róla.

Az íróknak nyersanyaguk, szerszámuk a nyelv, ettől azonban még nem nyelvészek (kivételek, persze, akadnak, mint Karinthy Ferenc, aki előbb lett nyelvész, mint író). Ez azonban nem gátolja meg őket abban, hogy nyelvhasználati megfigyeléseiket, a saját alkotói tevékenységük alapján kialakított nyelvi eszményt cikkekben, esszékben, nyilatkozatokban stb. is megfogalmazzák. Ezt nevezi Heltainé Nagy Erzsébet *írói nyelv művelésnek* (erről szóló értékes művét 2000-ben publikálta az MTA Nyelvtudományi Intézetének könyvsorozatában).

Amiről ebben a cikkben szó lesz, az nem azonos ezzel, bár érintkezik vele. Néhány olyan részletet fogok idézni, melyben valamelyik szereplő a nyelvi helyességre vonatkozó észrevételt tesz. Ezek az észrevételek olykor egybeesnek a szerző véleményével, azt fejezik ki, olykor azonban ironikusan értendők.

Krúdy Gyula több írásában is utal arra, mennyire szeretnek az emberek nyelvi apróságokkal bíbelődni. Ezt teszik novella- és regényhősei is, például *Az első virág* című elbeszélésben (1911) az ifjú Szindbád nevelői, az öreg író és a nyugalmazott színész: „A színházi előadásnak már régen vége volt, ám a nevelők még mindig szokásos témájukon nyargalásztak: nyelvészeti kérdéseket fejtegettek. Mi a helyesebb: leány vagy lány, sőt lány?” Az elbeszélő nem ismerteti a vita részleteit, sőt az egész nyelvészkedést ironikusan zárójelbe teszi azzal, hogy figyelmét nyomban a fiatal Szindbádra irányítja, aki nem vesz részt a „nyelvészeti” vitában, hanem a színésznők öltöztető körül téblábol: „A zenekar régen elhallgatott, és Szindbád a fabódé hátulsó kapujánál álldogált a forró nyári éjszakában. Az ablakok nyitva voltak az öltözőkön, és odabenn féligöltözött nők sikongva nevetgéresztek, mély hangja hallatszott a rendezőnek, és egy vékony lányhang sokszor ismételte: – Istenem, a harisnyakötőm...” (Szindbád, 1975. 77–8).

Több példát találhatunk a szereplők nyelvészkedésére Déry Tibor regényeiben is. Déryt szenvedélyesen érdekelték a nyelvhelyességi kérdések, ennek oka a magyar nyelvhez való, más írókénál bonyolultabb viszonyában rejlett: „Csak legsúlyosabb fiatalkori mulasztásaimat sorolom. Rosszul tudtam magyarul, ma sem eléggé. Hogy német nyelvű anya mellett nevelkedtem, és gyerekkoromban sok időt töltöttem külföldön... egy okkal több lett volna, hogy szünetlen, szenvedélyes tanulásra fogjam be magam. De még ha történetesen beleszületek is a nyelvbe, akkor is jobban illett volna megbecsülnöm, mint ahogy tettem, mesterségünk szerszámát, de egyben anyagát is” – írta egy körkérdésre adott válaszában (ezt Heltainé könyve nyomán idéztem).

Az egyik példa *A befejezetlen mondat* 5. fejezetéből való. A regény főszereplőjének, Parcen-Nagy Lőrincnek a húga, Désirée Capriban egy este „hosszabb beszéddel lepte meg” Jackie nevű udvarlóját, s ebben többek között az alábbi nyelvészeti fejtegetésekre ragadtatta magát: „Szíves engedelmekkel újra megkérlek, hogy az *amely*, *ami* névmások használatakor ügyelj arra, hogy az *amely* mindig a főmondatban megnevezett tárgyra vonatkozik, az *ami* pedig egy meg nem nevezett tárgyra vagy fogalomra, vagy az egész főmondat tartalmára. Tehát légy szíves, ne kérdezd tőlem ezentúl népiesen, hogy »Dezső, ezek azok a halászbárkák, amikről írtál?«, mert [...] ez a stílus olyan unórító egyveleggé lesz, mintha egy hosszúszakállú, pajeszes

zsídot gatyába s lajbiba öltöztetnének” (A befejezetlen mondat, 1947. II. 21). A helyzet ironiáját csak fokozza, hogy a tizen-nyolc éves érzéki leány grammatikai intelmei szóról szóra a Kosztolányi szerkesztette Pesti Hírlap Nyelvőréből vannak véve (A helyes magyarság szótára, 57). Ebben a szövegösszefüggésben Balassa Józsefnek – egyébként mai felfogásunkkal lényegében megegyező – nyelvhelyességi tanácsai majdhogynem komikusan hatnak.

Másik nagy regényében, a *Felelet*ben is van egy ilyen részlet. Ebben Grüner, a „textilbáró” oktatja ki vacsoravendégeit az *őket* és az *azokat* helyes használatának tudnivalóira: „...ugyan-csak botbűntetés járna ki azoknak [...], akik egy újabban felkapott divat szerint a személynév más vagy ennek ragos alakjai helyett teljesen értelmetlenül mutatónévmást használnak, holott a személynév másal a magyar nemcsak akkor él, ha személyről van szó, hanem ha dolgokról is, épp ez felel meg a magyaros stílusnak” (Felelet, 1973. I. 211). Déry forrása ebben az esetben is A helyes magyarság szótára (60) volt, bár azt ezúttal nem követi szó szerinti pontossággal. Itt is erős a kontraszt a regénybeli helyzet és a nyelvőri tanács között, mivel a báró nyelvhelyességi eszmefuttatása egy nyilas újságcikk kapcsán, meglehetősen feszült és ingerült történelmi körülmények között hangzik el.

A fentiekhez képest direktebb és egyértelműbb az írónak a szereplőhöz és annak nyelvűvelő fejtegetéséhez való viszonya Fekete István *Tüskevár* című regényében, amely évtizedeken át általános iskolai kötelező olvasmány volt, s így diáknemzedékek nyelvi ízlését befolyásolta. Az író láthatóan egyetért regényhőseivel, annak szájába saját véleményét adja.

A nyelvészkedésre ebben a regényben az egyik diáknak a vakáció előtti utolsó órán elhangzott megjegyzése ad alkalmat:

– Lajos bácsi kérem, Kengyel tanár úr azt mondta, hogy Acélt a vakációban abrikotljam...

– Mit csinálj?

– Szóval, hogy foglalkozzam vele számtanból.

– Nem bánom, de csak úgy, ha Acél meg foglalkozik veled magyarból, mert aki feleslegesen idegen szavakat használ, az nem érdemli meg magyarból a jelest. Sajnos, már nem javíthatom ki az osztályzatodat, így magyarból is jelesed van. Tehát jeles magyar számár vagy.” (Tüskevár, 1964. 28)

Így fejeződik be a diák és a magyartanár osztályfőnök közötti párbeszéd, a „tanórai játszma”, mint Szabó Tamás Péter cikkfőnök sok évtizeddel később értelmezte az effajta iskolai szituációkat (ÉA 2010/1: 8).

Lajos bácsi, az osztályfőnök a klasszikus purista álláspontot képviseli az idegen szavak kérdésében. Az *abrikotl* megítélésében csak annak idegen voltát veszi figyelembe (azt, hogy a német *abrichten*-ből ered), népies zamatát, sajátos, tréfás stílusértékét azonban nem. Pedig itt a kijavított (és a szó szoros értelmében kioktatott) diáknak működött jobban a stílusérzéke, mint purista tanárának. Az *abrikotl* eredeti jelentése ugyanis ez: 'katonát gyakorlatoztat, kiképez', és ennek ismeretében jobban el tudjuk képzelni, milyen szigorúság és erély kell ahhoz, hogy egy matematikából gyengén teljesítő diáknak a vakáció idején számtanpéldák megoldására kényszerítsenek. Ráadásul a háttérben felsejlik a 'büntetésként megver, ütlegel' értelem is (bár ebben az időben ez már nem tartozott a pedagógia fegyvertárába, csak fenyegettek vele).

Hát valahogy így nyelvészkednek a regényhősök: olykor ironikusan, olykor meggyőződésből, néha tartalmilag helyesen, máskor vitathatóan. A lényeg azonban az, hogy ezzel az olvasókat is nyelvészkedésre készítetik, amit mi csak helyeselni tudunk.

Kemény Gábor

Technikák, napirendek, szakirodalmak

Majdnem harmincéves koromig sohasem találkoztam a címbeli szóalakokkal, így azon sem töprengtem, helyesek-e. Ha valaki mégis a véleményemet kérte volna róluk, bizonyára ezt felelem: – A *technika* az olyan szavak közé tartozik, amelyeknek nincs többes számú alakjuk. Ha azt akarjuk kifejezni, hogy többféle technikára gondolunk, a *módszerek*, *eljárások*, *fogások* formák valamelyikét használhatjuk. – A *napirend* összefoglaló értelmű, jelentéseit a Magyar értelmező kéziszótár így határozza meg: 'valamely tanácskozáson megbeszélendő kérdések előre megállapított jegyzéke és sorrendje', illetőleg 'megszabott mindennapi időbeosztás'. Természetes tehát, hogy ez a szó általában nem kerül többes számba. Mindemellett a *napirendek* forma alkalmazása elképzelhető és helyes olyankor, ha például több parlamenti ülésnapnak a napirendi jegyzékeiről vagy több embernek az egymásétól eltérő napi időbeosztásáról van szó. – A *szakirodalom* szintén összefoglaló értelmű megnevezés: 'a valamely tudományág vagy szakma egészére, illetőleg egy-egy részkérdésre vonatkozó írások összessége'. Emiatt többes számba nemigen kerülhet, bár olyankor megvan a *szakirodalmak* formának is a jogosultsága, ha több irodalomjegyzéket jelöl, vagy talán akkor is, ha azt kívánjuk hangsúlyozni, hogy több tudományág szakirodalmi össztermésére gondolunk.

A *technikák*, *technikái* alakokat 1989 végén vagy 1990 elején hallottam először egy rádióbeli vitaműsorban egy közgazdásztól. – Néhány hónappal később, a parlamenti rádió- és tévéközvetítésekben figyeltem fel arra, hogy a képviselők egy része a *napirendek* szóalakat használja a *napirendi pontok* szerkezet helyett. Az első egy-két esetben még nyelvbottlásra gyanakodtam, de hamar kiderült, hogy nem alkalmi tévesztéssel, hanem állandósuló jelenséggel van dolgunk; igazolták ezt az ilyen szerkezetek is: az *első napirend* 'az első napirendi pont', a *következő napirend* 'a következő napirendi pont'. – 1990 táján tűnt fel nekem az is, hogy vannak olyan egyetemi hallgatók, akik a *szakirodalom* szót 'szakirodalmi tétel', azaz egy-egy könyv(részlet) vagy cikk' jelentésben alkalmazzák, és ennek megfelelően a témájuk kidolgozásához felhasznált munkák összességét *szakirodalmakként* emlegetik.

A többes számú – nekem újnak tűnő – formákat a velük összefüggő jelentésváltozásokkal együtt idegenkedve, ellenérzéssel fogadtam. És bár az első találkozás óta több mint húsz év telt el, s ezalatt a terjedésüknek lehattunk tanúi, nem sikerült megbarátkoznom velük. Vajon csak én vagyok így ezzel? És valóban csak a rendszerváltás idején kezdték meg diadalútjukat? A válaszokat egyrészt értelmező szótárakban és nyelv-művelő kiadványokban, másrészt A magyar nyelv nagyszótárának a forrásaiban kerestem. Az utóbbiakhoz az MTA Nyelvtudományi Intézetében található archiv cédulaanyag, a szótár-íráshoz összeállított elektronikus szövegtár (<http://www.nytd.hu/hhc>), valamint CD-ken kiadott egyéb szövegek tartoznak.

A régebbi értelmező szótáraktól nem is vártam, hogy a többes számú formák ügyében eligazítsanak; mindenesetre nem tartalmaznak ilyen példát. A *szakirodalom* szócikkében nincs bennük nyoma a 'szakirodalmi tétel' jelentésnek. A magyar nyelv értelmező szótárában (1961) és a Magyar értelmező kéziszótár régebbi (1972-es) változatában a *napirend* címszó 'napirendi pont' jelentése sincs meg, a kéziszótár megújított (2003-as) kiadása viszont már közli, pongyola használatának minősítve.

A többes számú formákról a Nyelvművelő kézikönyvben (1985) és a Nyelvművelő kéziszótár két kiadásában (1996, 2005) sem esik szó. Nem találtam utalást a *szakirodalom* 'szakirodalmi tétel' jelentésére sem. A *napirend* 'napirendi pont' jelentését viszont mind a kézikönyv, mind a kéziszótár tárgyalja, zavarónak és pontatlannak minősítve (alapos indoklással).

Nem hagyhatom említetlenül azt sem, hogy 2001-ben éppen az Édes Anyanyelvünkben publikálta Kemény Gábor azt az írását, amelyben a *szakirodalmak* formának és vele együtt a *szakirodalom* szó 'szakirodalmi tétel' jelentésének a terjedésével foglalkozik. Ő is az egyetemisták nyelvhasználatában figyelt fel erre a jelenségre, és láthatólag őt sem lelkesíti. Megállapítja, hogy a 'valamely tudományág szakmai termésének, illetőleg az egy bizonyos témára vonatkozó (fontosabb) publikációknak az összessége' → 'szakirodalmi tétel' jelentésváltozás nem más, mint a résznek az egészszel való jelölése. Hasonló példaként pedig éppen a *napirend* esetét tárgyalja. (Kemény Gábor cikkét 2007-ben „Nyelvi mozaik” címmel megjelent kötete is tartalmazza, az ugyanilyen című sorozat 151. darabjaként. Aki a kérdéskört részletesebben meg kívánja ismerni, annak érdemes elolvasnia a cikksorozat 153. és 185. számú írását is.)

A nagyszótári cédulák között sem a többes számú alakokra, sem a kifogásolt jelentésekre nem találtam adatot.

Az elektronikus szövegtár és a CD-k viszont meglepetéssel szolgáltak számomra: a *technikák*, *technikái* formák nem a rendszerváltás idején tűntek fel, hanem száz évvel korábban, és jelenlétük a XX. század írásbeliségében is folyamatos. Ráadásul az őket tartalmazó szövegek készlete a műfajokat, témákat, szakterületeket tekintve is változatos, a szerzők között pedig igazán nevesek, tekintélyesek is akadnak. Mindez akár arra is mutathat, hogy a *technikák*, *technikái* alakok furcsállása csupán az én téveszmém. Ez azonban korántsem egyértelmű. Egyes szerzők ugyanis ezeket a formákat idézőjelbe teszik, ezzel jelezve kisebb-nagyobb távolságtartásukat, azt, hogy a *technikák*, *technikái* használata mégsem egészen természetes dolog.

A 'napirendi pontok' jelentésű *napirendek* forma nincs meg az elektronikus szövegtárban, néhány CD-n azonban vannak rá adatok. Természetesen az Országgyűlési Napló jár az élen; az sem meglepő, hogy *első napirend* 'első napirendi pont'-féle szó szerkezetek szintén akadnak benne. – Mindezzel igazolva látom azt a sejtésemet, hogy a kifogásolt forma és jelentés a rendszerváltás idején, a parlamenti közvetítések hatására terjedt el a nagyobb mértékben. Terjedésük azonban már korábban megkezdődött: abból, hogy a 'napirendi pont' jelentésnek a Magyar értelmező kéziszótár első kiadásában még nincs nyoma, a Nyelvművelő kézikönyv viszont már foglalkozik vele, arra következtetnek, hogy az 1970-es években. A jelenség valószínűleg a hivatali nyelvben alakult ki, a Hivatalos nyelvünk kézikönyve (1976) már tárgyalta.

A 'szakirodalom, szakirodalmi tételek' jelentésű *szakirodalmak* szintén nincs meg a Nagyszótár számára szerkesztett gyűjteményben, de az 1990-es évek CD-inek némelyikén (például a Magyar Hírlapban és az Országgyűlési Naplóban) néhány adattal felbukkan, tehát már 2000 előtt sem korlátozódott csupán az egyetemisták nyelvhasználatára.

Hogyan értékelhetjük a címbeli formák kétségtelen terjedését, meggyökeresedését? A *technikákról* bizonyára megoszlanak a vélemények. A *napirend* 'napirendi pont' jelentésének karrierje szomorú példája annak, hogy a zavaros gondolkodás is diadalra juthat, ha kellő tekintély támogatja. A *szakirodalmak* térhódítását nem érzem ekkora bajnak, bár az sem örvendetes. Az egyetemi oktatók elmagyarázhatnák hallgatóiknak, mi a különbség a szakirodalom egésze és az egyes szakirodalmi egységek, tételek között.

Horváth László

Egy elfeledett szabály nyomában

Az orosz tulajdonnevek átírásáról

Helyesírásunknak vannak olyan területei, amelyekre már régóta megkülönböztetett figyelem irányul. Ilyen többek között az összetett szavak, a tulajdonnevek – ezen belül elsősorban a földrajzi nevek –, valamint az idegen szavak írása, mindezek ugyanis sok gondot okoznak írásgyakorlatunkban. Most azonban nem a jól ismert esetekkel foglalkozunk, hanem egy évtizedek óta elfeledett szabálycsoportot idézünk föl, nevezetesen az átírás kérdéskörét. Bár témánk nem szűkíthető le a cirill betűk átírására, most mégis ezt tekintjük vizsgálatunk fő céljának.

Miért került látszólag a feledés homályába az átírás, legalábbis az iskolai anyanyelvi nevelés, a helyesírás-tanítás, illetőleg a mindennapi szabályalkalmazás szempontjából? Mindenekelőtt azért, mert több mint két évtizede megszűnt a kötelező orosznyelv-oktatás, ráadásul választható nyelvként sem nagyon számolnak vele. A harminc év alatti korosztálynak már semmit sem jelentenek a cirill betűk, még a legegyszerűbb tulajdonnevek kiolvasása is megoldhatatlan feladat. Maga az átírás fogalma pedig még korábban kikerült helyesírási szabályzatunkból: a 10. kiadás még tartalmazta a rá vonatkozó szabályokat, az 1984-ben megjelent 11. kiadás viszont már csupán rövid utalást tartalmaz az átírás elveiről.

Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy újabban szaporodnak a nem szabályszerű formában átírt nevek. Tudvalévőleg a nemzetközi hírcsere nyelve az angol, ezért a globális híráramba az orosz, fehérórosz, ukrán tulajdonnevek (politikusoké, sportolóké, művészeké) is angolos írásmóddal kerülnek bele. Amikor valamely hazai sajtótermékünk átveszi a híreket, előfordulhat, hogy nem – vagy nem pontosan – alkalmazza a magyar nyelvre vonatkozó átírási szabályokat, hanem megmarad az angolos gyakorlatnál. Az idegen hatások újabb esetének tarthatjuk ezt a jelenséget: anglicizmussal tehát nem csupán a kiejtésben, a szóhasználatban vagy esetleg nyelvi fordulatokban találkozhatunk, hanem az átírás területén is.

Következzenek a részletek! Mivel akadémiai helyesírásunk 11. kiadása csupán röviden, általánosságban érinti a kérdést, vegyük elő az előző, 1954-es szabálykönyvet. Itt négy oldalon keresztül hús pontba szedve találjuk a tudnivalókat, külön-külön az orosz, a görög és a kínai szavak átírásáról. A nem latin betűt használó nyelvekre az az általános kitétel vonatkozik, miszerint az átírásakor elsősorban a kiejtést, másodsorban az idegen betűsort vesszük figyelembe.

Az orosz szavak és tulajdonnevek esetében csupán azokat a magyar betűket és betűkapcsolatokat használjuk föl, amelyek a magyar írásban közkeletűek. Szerencsére az orosz hangok jó része megegyezik nyelvünk saját beszédhangjaival, ilyenkor tehát nem adódik gond. A magyartól eltérő ejtémódú orosz beszédhangokat a kiejtésben hozzájuk legközelebb álló magyar hangok betűivel írjuk át. Az átírt magánhangzók az orosz hangsúly okozta kiejtésbeli eltéréseket nem jelöljük: *Moszkva* (nem *Maszkvá*), *Puskin* (nem *Púskin*), *Szerjozsa* (nem *Szirjózsa*), *Tolsztoj* (nem *Talsztój*). A kétjegyű *gy*, *ny*, *ty* betűkkel érzékeltetjük a mássalhangzók lágyítását, az úgynevezett palatalizációt: *Brezsnyev*, *Gyerzsavin*, *Kazany*, *Putyin*. Nem alkalmazunk *ch* és *x* betűket: *Szohov*, *Szahalin*; *Alekszej*, *Makszim* (Gorkij). Némileg bonyolítja a helyzetet, hogy figyelembe kell venni a nyelvünkben már régóta meglévő, hagyományos formákat. Ezzel a kivételles indokkal írjuk hosszú magánhangzóval a következő szavakat: *Anyá*, *Káma*, *Léna*, *Sztálin*, *Tánya*, *Ványa*, *Urál*; illetőleg a *-grád* utótagú földrajzi neveket (*Leningrád*, *Petrográd*, *Sztálingrád*, *Volgográd*). Előfordulnak olyan családnevek is az oroszban, amelyek idegen, például német eredetűek: *Eisenstein*, *Ehrenburg*, (Svjátoszlav) *Richter*. Az előzőekben vázolt alapszabálytól eltérő németes írásmód ilyenkor mégis helyénvaló, bár szintén kivételesnek tekinthető. *Igor Sztavinszkij*, a világhírű zeneszerző a cári Oroszországban

született, de hazáját elhagyva először Franciaországban, majd az Egyesült Államokban telepedett le, és alkotói munkássága is itt teljességedt ki. Ezzel magyarázható nevének *Stravinsky* írásmódja. Hasonló sors jutott a másik jeles orosz zeneszerzőnek, *Rahmanyinov*nak, de az ő esetében továbbra sem követjük nevének angolos formáját (*Rachmaninoff*; *Sergej Vassilyevich – Szergej Vasziljevics Rahmanyinov*; magyar szövegben tévesen *Rachmanyinov*).

Az utóbbi példák elvezetnek bennünket mai írásgyakorlatunkhoz. Nemritkán előfordul átírási szabályainktól eltérő névváltozat, például a *ch* vagy az *x* betű alkalmazása vagy valamilyen angolos forma követése. Közkeletű tulajdonnevek (földrajzi nevek, történelmi személyiségek) esetében nincs mentség: nyelvünkben a szabályos átírást kell követni. Ha viszont nem közkeletű névről, nem közismert személyről van szó, elbizonytalanodunk, és a körülmények pontos ismerete nélkül nem tudunk dönteni a megfelelő írásmód kérdésében. Az Oroszországban élő sportoló nevét tehát *Alekszejev*, *Borisz*, *Jurij*, *Szasa*, *Szergej*, *Vlagyimir* formában írjuk, de ha például orosz születésű amerikai állampolgár, akkor már jogos lehet az *Alekseyev*, *Boris*, *Yuri*, *Sasha*, *Sergei*, *Vladimir* írásmód, tehát a cirill betűs névforma angolos átírása magyar szövegkörnyezetben is.

Valóban nincs könnyű dolguk a sajtó munkatársainak az orosz és más, ugyancsak cirill betűt használó nyelvek szavainak átírásakor. De amint láthatjuk, manapság a gondok abból fakadnak, hogy angol nyelvű anyagból dolgoznak nálunk is, és az „átírás” fogalmát immár az angol és a magyar írásmód viszonylatára érthetjük. Örömmel tapasztalhatjuk az interneten, hogy a magyar nyelvű „szabad enciklopédiában” bizony ügyelnek a cirill betűs nevek átírására. Egységes szabályozás írja elő, hogy a – szabadon szerkeszthető – szócikkek szerzőinek milyen átírási elveket kell vagy kellene követniük. Ha ezt mégsem teszik, akkor az adott szócikkben ott szerepel a megjegyzés erről a helyesírási vagy átírási következtetlenségről. Az utóbbi évek világvérsenyeinek összesített eredménylistáiban – a szabályszerűen átírt orosz neveken kívül – ilyen angolos formákkal találkozhatunk az internetes enciklopédiában: *Konstantin Shabanov* (2008, junior atléta), *Stanislav Emeljanov* (2008, junior atléta), *Oxana Fadeeva* 2007, asztaliteniszező), *Milyayev* (2006, úszó) – magyarosan: *Konsztantyin Sabanov*, *Sztanyiszlav Jemeljanov*, *Okszana Fagyjejeva*, *Miljajev*.

Egyébként meglehetősen nagy különbség van a magyaros és az angolos átírás között. Szemléltetésképpen álljon itt néhány közismert személy nevének e két alakja: *Szolzenyicin* – *Solzhenitsyn*, *Saljapin* – *Shalyapin* vagy *Chaliapin*; *Jeszényin* – *Yesenin* vagy *Esenin*; *Mihail Gorbacsov* – *Mikhail Gorbachev*; *Nyikita Szergejevics Hruscsov* – *Nikita Sergejevich Khrushchev*. Hazai írásgyakorlatunkban persze nem fordulnak elő ilyen kirívó példák, legfeljebb a kevésbé feltűnő átírási anglicizmusok.

A kiejtett forma és az angolos írásmód különbsége nem csupán magyar szemmel igen jelentős. Érdekes fejlemény, hogy a Nemzetközi Jégkorongszövetség (IIHF) felkérésére tavaly svájci nyelvészek egyszerűbb és az eddiginél pontosabb átírási szabályokra tettek javaslatot, kimondottan gyakorlatias okokból. Példáinkban első helyen a korábbi, második helyen az újabb angolos változat áll: *Fedor* – *Fyodor*; *Esemeev* – *Yesemeyev*; *Evgeni* – *Yevgeni*; *Kovalev* – *Kovalyov*; *Semen* – *Semyon* (magyarosan: *Fjodor*, *Jeszemejev*, *Jevgenyij*, *Kovalyov*, *Szemjon*). Két tervezetet, illetve adatbázist készítettek: az egyik az orosz, fehérórosz és kazah, a másik az ukrán nevekre vonatkozik; idézett példáink az előbbiből valók (az IIHF honlapjáról).

Láthatóan bonyolult kérdéskörrel van szó, amelynek részletes szabályozását szakmunkánkban találjuk. Most készülő újabb helyesírási szabályzatunk sem ad majd bővebb eligazítást a cirill betűs szavak átírásáról. Ennek az az oka, hogy továbbra is hatályos, a szakemberek és az érdeklődők számára változatlanul használható a Hadrovics László szerkesztette kötet (A cirill betűs szláv nyelvek neveinek magyar helyesírása, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985). Könnyebben elérhető viszont az Osiris Kiadó *Helyesírás* című kézikönyve, amely többek között öt cirill betűs szláv nyelv, valamint a kínai, a koreai, a japán, a héber, az arab és az ógörög szavak átírásának főbb tudnivalóit közli. Mindenestre kíváncsian várjuk a londoni olimpiáról szóló tudósításokat, mindenképp a magyar versenyzők szereplése kapcsán, de azért is, hogy miként alakul a cirill betűs nevek átírása a hazai sajtóban.

Zimányi Árpád

Varcagás, Grintyen és egyebek

Nagy érdeklődéssel olvastam Fodor István Ferenc *Nagyanym untermikje* című írását az Édes Anyanyelvünk 2011. júniusi számában. Ekkor jutott eszembe, hogy a Jászságtól igen messze eső erdélyi Nagyenyeden is meglehetősen sok német eredetű, erősen elmagyarosított szó, főleg határ- és dűlőnév élt még a közelmúltban is.

Szabó T. Attila nyelvész-professzor nagyenyedi tanárkodása idején (1930–1932) feljegyzett néhány ilyen szót is az *Adatok Nagyenyed XVI–XX. századi helyneveinek ismeretéhez* című, az Erdélyi Múzeum 1933-as 4–6. számában megjelent tanulmányában. Berde Károly, Dóczyiné Berde Amál festőművész és Berde Mária író nő öccse, a nagyenyedi születésű híres bőrgyógyász professzor *Adatok Nagyenyed szellemi néprajzához az 1870–1920-as években* című munkájában is felsorolja és értelmezi e szavakat.

A *Varcagás* (Schwarze Gasse, a református temető felé vezető út), *Tót utca* (Toten Gasse, a katolikus temető irányában haladó út, melynek semmi köze nem volt a tótokhoz), *Herlös* vagy *Hellos* (Hereulos), *Herzsa* (Herreuschán), *Grintyen* (Grünchen), *Gerepen* (Gräbchen) szőlősök nevei, *Frankut* (Frauengut) gyümölcsösökkel teli határrész, *Gálprigy*, *Göblöhöm* vagy *Göblehem árka* (dűlő árokkal), valaha az enyedik szökészletének aktív tagjai voltak.

Mi a magyarázata e szavak jelenlétének a régi enyedik nyelvhasználatában?

A kádárok bástyája és az ősi vártemplom tornya Nagyenyeden

Jóllehet a magyar tekinthető Enyed alapítójának, de város-sá fejlesztésének munkájában a germán (szász) elemnek is jelentős szerep juthatott – állapítja meg több várostörténeti munka. „A XII–XIII. században beköltözött frank, illetve szász vendégnépek (hospes) – írja Szabó T. Attila – [a magyarsággal] együttélve, később beolvadva, fejlesztették a középkor folyamán e helyet várossá.” Ezt tükrözi a városközpont megtervezése és épített örökségének legrégebbi fennmaradt része: a nyolcbástyás várfallal körülvett vártemplom és közel nyolc évszázados tornya is.

Mivel a Rajna mentéről Enyedre telepedett szászok alapozták meg vidékünkön a szőlőtermesztést, a maguk nyelvén nevezték meg a különböző határrészeket és az oda vezető utakat is. Az eredeti német nevek nyelvünk természetének megfelelően módosultak, és beilleszkedtek a többségi enyedi magyarok szókincsébe. Sajnos, az idők folyamán, a magyar elem háttérbe szorulásával, ma már kevesen tudják, hogy hol volt a *Herzsa*, a *Grintyen*, a *Gerepen* nevű szőlős. Ezzel is szegényedett, színtelenedett a jellegzetes helyi színeitől megfosztott, nagyon elszórványosodott, jobb sorsra érdemes erdélyi település magyar nyelve. A néhány legidősebb nemzedékhez tartozó enyedi polgár kiköltözésével a *Varcagás* utcai temetőbe, ezeket a szavakat csupán az írás emlékezete őrzi majd.

Befejezésül, csupán mint érdekességet említem meg egy XIX. század közepén megjelent újsághír néhány szavát.

Egy kolozsvári napilap Liszt Ferenc 1846. november 23-i enyedi látogatása alkalmából közölt beszámolójában megörökíti a „zongorakirály” a „szelleméről és *Varcagás* utcájáról, de sok egyébről is híres” városban történt fellépéseinek eseményeit.

Józsa Miklós
ny. magyartanár

A szerző már a címválasztással is azt kívánta érzékeltetni, hogy új kötetében munkásságának összefoglalását nyújtja az olvasónak. Az idegen nyelvi környezetben élő magyar nyelvész mindig érzékenyen figyelte, milyen államnyelvi hatások befolyásolják a Szlovákiában élő magyarság nyelvhasználatát, és mindig értékelte ezeket a hatásokat a hazai magyar nyelvi norma alapján. Ez nyelvújító munkásságának értéke, jelentősége.

Új könyvében így fogalmazza meg véleményét: „Noha nem értek egyet a nyelvújítást ellenző vagy feleslegesnek tartó nyelvészekkel, nem szoktam velük vitatkozni, hanem teszem azt, amit eddig is tettem a nyelvészetben és a nyelvújításban, mert meggyőződésem, hogy csupán a nyelvi tervezés – erre a nyelvújítás-ellenzők szerint is szükség van – önmagában nem elegendő. A nyelvújításnak mint tevékenységnek mai felfogásunk szerint nem csupán a nyelvre kell hatnia, hanem a nyelvet beszélő emberre is, tehát nem csupán a nyelvi tervezés, hanem az ember nyelvi művelése is a céljai közé tartozik. S az ember egyébként sem tanulhat meg a nyelvről mindent az iskolában, bizony sok egyebet kell később az életben megtanulnia róla. Miért ne adhatnánk neki erre lehetőséget?”

Nyelvhasználat – nyelvtudomány – nyelvújítás Jakab István új kötetéről

E rövid ismertetés keretében csak arra van módunk, hogy a kötet gazdag tartalmának ismertetése helyett felsoroljuk a fejezetek címét: I. Szlovák nyelvi hatás alatt a magyar standard kialakításáért a szlovákiai magyarok számára, II. Nyelvészeti és nyelvújítási kérdésekben elhangzott-megjelent szerzői állásfoglalások, III. A nyelvtudomány kapujának döntései, IV. Harcunk a nyelvhasználati jogainkért, V. Tudnivalók nyelvünk helyesebb használatához.

Befejezésül idézzük a szerzőnek a szlovákiai magyar nyelvújítással kapcsolatos gondolatait: „A nyelvújító cikkek, tanácsadások kiszorultak életünkől, arról nem is beszélve, hogy nem is beszélve, hogy még a magyar nyelvészek közül is feleslegesnek tartják néhányan a nyelvújítást. Napjainkban valóban kevesebb szlovák szót kevernek magyarjaink anyanyelvük szövegébe, de alaposan elszaporodott a szlovákizmusoknak egyéb, magyar mezbe öltöztetett válfaja, amelyről sokan nem is gondolják már, hogy csak a »külsőjük« magyar, a lényegük, amellyel gondolkodásunkra hatnak, már nem az.”

(*Madách-Posonium*, 2011, 212 lap.)

Graf Rezső

DOKUMENTUMOK ANYANYELVÜNK HELYZETÉRŐL

Amikor az Országgyűlés 2011. szeptember 26-án november 13-át egyhangúlag, 339 igen szavazattal, ellenszavazat és tartózkodás nélkül a magyar nyelv napjává nyilvánította, az erről szóló határozat 3. pontjában egyúttal feladatokat is rótt ránk, pontosabban a hazai és a külföldi magyar tudományos élet szereplőire, az egyházakra és a civil szervezetekre. Arra kérte, azaz hogy szólította fel az említetteket, hogy vizsgálják meg nyelvünk használatának helyzetét, majd ennek alapján készítsenek elő intézkedési tervet nyelvünk értékeinek védelme, korszerű továbbfejlesztése és népszerűsítése céljából, s erről 2012. június 30-ig tájékoztassák az Országgyűlést. Az Anyanyelvpolók Szövetségének és a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoportnak a felkérésben szereplő munkálatokat végző tagjai a felkérésnek készséggel eleget tesznek, s a nyelvművelés, illetve a nyelvstratégia körébe tartozó legfontosabb teendőket vizsgálják is. Ezeket e számunkban – egyelőre még további csi-szolásra, finomításra váró munkaanyagként – közöljük is, az első, nyelvünk használatának helyzetét firtató kérdésre pedig – ugyancsak csupán tervezetként – normasíkok szerinti tagolás alapján röviden, tömören a következőkben válaszolunk. (A dokumentumok közlését 2012. júniusi számunkban folytatjuk.)

I.

Nyelvünk állapota, az anyanyelvpolás helyzete napjainkban

1. Helyesírás. Nem nehéz belátni annak a nézetnek a helytálló voltát, hogy a helyesírási közműveltség állapota többé-kevésbé jól tükrözi egészében vett anyanyelvi műveltségünk állapotát is. Vannak ugyan olyan hangok is, hogy a helyesírással voltaképpen nem is érdemes törődni, hiszen annak a kommunikáció hatékonysága szempontjából lényegében semmi szerepe sincs – ez persze koránt sincs így! –, de mivel a központilag szabályozott, egységes helyesírást a legtöbb ország, a legtöbb nemzet nagyon is fontosnak, főbb szabályainak az iskolában való megtanítását nagyon is szükségesnek tartja, ezzel kezdjük dióhéjba sűrített áttekintésünket. Ennek sommája: napjaink helyesírási közműveltsége eléggé kiábrándító. Amikor ezt megállapítjuk, nem az egyének, a magánemberek írására gondolunk – nem kívánunk abba beleszólni, hogy ki hogyan ír, mennyire igazodik el a mindenkor helyesírási szabályok között –, hanem arra, hogy a könyvek, újságok, reklám- és egyéb célú kiadványok, elektronikus hírportálok stb. helyesírása milyen. Hogy van egységes helyesírási szabályzatunk – sőt, éppen most van megújulóban, ugyanis a legutóbbi szabályzat már több mint negyed százados, s a nyelv szakadatlan fejlődése ez idő alatt már jó néhány megoldásra váró helyesírási problémát vetett fel –, az hál’istennek azért megmutatkozik az írásgyakorlatban, de helyesírásunk színvonalával egyáltalán nem lehetünk megelégedve, sőt azt tapasztaljuk, hogy a slendriánság, az alapvető helyesírási, pl. az írásjelekkel kapcsolatos szabályok semmibe vevése egyre terjed, egyre gyakoribb. Még a legnagyobb, legrangosabb országos napilapokban is sokkal több helyesírási hibára bukkanunk, mint húsz vagy harminc évvel ezelőtt, s ehhez még csatlakoznak azok a hibák is, amelyeket a számítógép ördöge csempész bele a szövegekbe. Ilyenek pl. a hibás elválasztások, mivel a számítógépes programok, bármily jók is, nem tudnak eligazítást adni abban, hogy adott esetben a *me-gint* és a *meg-int* elválasztási forma közül melyik a helyénvaló, és ilyenek a nagy kezdőbetűk használatának különböző esetei is. A számítógép nagy áldás, de a korrektori munkát nem teszi fölöslegessé, nélkülözhetővé.

2. Hangképzés, kiejtés, beszéd. Az egykori, pártállami „be-tűejtés” (*tud-juk, megmond-ják*) már a múlté, s ennek csak

örülhetünk, de az ún. nyökögés (én úgy *ööö* gondolom, hogy *ööö* ebben a *eee* nehéz kérdésben nem szabad *eee ... ööö* elharmarkodottan döntenünk stb.), amely különösen a nagy nyilvánosságnak szóló, a rádióban, televízióban elhangzó megnyilatkozásokra jellemző, levelek, ímélek százainak tanúsága szerint továbbra is ellenérzésekkel tölti el s ingerli a tévénezők, rádióhallgatók nem kis részét, meg az egyre nagyobb fokú hadarás, főleg akkor, ha még henyé artikulációval is párosul, jelentősen csökkenti az élőbeszéd erejét. Zavarja a befogadókat az a mindinkább terjedő hangsúlycsúsztatás is, amelynek nyomán a kérdőszó hangsúlya a mellette levő szóra kerül át (pl. hány *óra-kor* kezdődik az előadás?). S nem hagyhatjuk szó nélkül, hogy nemcsak személyes tapasztalataink alapján, hanem objektív mérésekkel igazolhatóan is rohamosan gyorsul a beszédtempó, s ez hovatovább már a megértés rovására megy, veszélyezteti a kommunikációt. Szerintünk az is lényeges előidézője a hadarás terjedésének, hogy a 6-8-10 éves fiatalra az iskola, a tévé, a videó, az internet s egészében az informatikai robbanás következtében óriási ismeretanyag zúdul, jóval nagyobb, mint amekkorát biológiai érettségének azon a fokon meg tud emészteni, kellőképpen el tud rendezni magában. Ennek az inkompatibilitásnak a következménye a mindent egyszerre kifejezni akarás, a hadaró, hebrencses beszéd. Egészében véve azonban úgy ítéljük, hogy ezek tekintetében nemcsak magával a beszéddel, hanem inkább a stílussal van baj, de erről még majd külön is ejtünk pár szót.

3. Szóalkotás, szóhasználat. E téren öröme és bánatra egyaránt van okunk. Annak egyértelműen örülhetünk, hogy szóalkotás módjainak nagyszerűen szolgálnak bennünket. Közülük a legfőbb a szóösszetétel, amelynek jótékony segítségével tíz-, sőt százezer számra születnek új szavaink, de számos más olyan szóalkotás módunk is van, amely nagymértékben gyarapítja, illetve gyarapíthatja szókészletünket. Az utóbbi néhány évtizedben új erőre kapott a szóképzés, amely a 19. század nagy nyelvújítási hulláma után visszaszorult, s számos képzőnk eltűnésével, terméketlenné válásával fenyegetett. (Pl. a *-dos, -des, -dös* gyakorító képzővel ma nem alkothatunk a *szálldos, verdes, bökdös* mintájára olyan, szintén gyakorítóknak szánt igéket, mint *tanuldos, olvasdos, nézdos* stb.) Csakhogy közben kifejlődött vagy felerősödött jó néhány más szóalkotási módunk is, pl. az elvonás, a mozaikszó-alkotás, a szórövidülés, a szándékos szóferdítés, s ezek akár önmagukban, akár a szóképzéssel szövetkezve szinte a végtelenségig kitérítik a szóalkotási lehetőségeket. Persze azzal tisztában kell lennünk, hogy az új alkotású szavak jelentős része alkalmi, egyszeri marad, tisztavirág életű lesz, de ez a szakemberek számára nem újdonság, hiszen Kazinczy korában is minden szónak meg kellett küzdenie az életben maradásért. A Dugonics András alkotta *derékszög* szónak is több vetélytársat kellett legyőznie ahhoz, hogy alkalmi szóból társadalmi elterjedtségű szóvá váljon (olyanokat, mint *egyenes szeglet, igaz szeglet, negyed szög, fertálysög*), de végül is ez maradt talpon. Egy új alkotású szó eleinte mindig szokatlan a nyelvhasználók számára, de ma már nem vitatható, hogy pl. a *dumaszínház, honlap, kávézda, netező, pézsé, rabosít, szolizik, távkapcsol, vuvuzela* szavak szókincsünk részei, holott szótárainkba még nemigen volt idejük bekerülni. Sajnos, igen sok, legalábbis a kellenél több idegen szó is besodródik nyelvünkbe. Tévedés ne essék, valójában ez is gazdagodás, de ilyen mennyiségben nyelvünk ősi sajátosságainak elhalványulásával, hang- és hanglejtésszerkezetének, dallamvilágának átalakulásával fenyeget; pl. azzal, hogy megszűnik nyelvünk ellenálló ereje a szó eleji mássalhangzó-torlódásokkal szemben.

4. Mondatszerkesztés, grammatika. Itt lassú, de szinte megállíthatatlan változásoknak vagyunk tanúi és részesei; olyanoknak, amelyek a nyelv belső fejlődéstörvényei alapján mennek végbe. A károsnak látszókat igyekeznünk kell vissza-

szorítani, késleltetni (pl. az úgynevezett suksüközést, illetve napjainkban inkább szuksüközést), a hasznosakat vagy legalábbis semlegesnek ítélteteket pedig bátran elfogadni, akár még erősíteni is. Ilyen pl. az ikes ragozás visszaszorulása, illetőleg szerepváltása. Az immár véglegesnek látszik, hogy az ikes ragozás a maga paradigmatis rendjével már a múlté. Az igék feltételes és felszólító módú alakjaiban már csak nyomai vannak az ikes ragozásnak, a kijelentő módban pedig az a furcsa kettősség figyelhető meg, hogy egyes szám 3. személyükben, tehát alapalakjukban nemhogy korábbi ikes végüket vesztenék el, hanem éppen ikesednek az igék (régen *ébredez, esedez, heverész, kacarász. levelez*, ma ellenben *ébredezik, esedezik, heverészik, kacarászik, levelezik* a módi), többi alakjukban viszont egyre kevésbé ikések. Még ennél is egyértelműbben mutat az ikes ragozás felbomlására az a tény, hogy az ikes paradigmasor tagjai nagyrészt megvannak, s helytel-közvetlenül használhatók ugyan, de nem annyira saját helyükön, saját korábbi szerepükben, hanem ott, ahol korábban semmi keresnivalójuk nem volt. Az utóbbi fél évszázad óta pl. az ikes igék egyes szám 2. személyének *-l* személyragját nem arra használjuk, amire eleve rendeltetett, hanem az ige ikes vagy iktelen voltától függetlenül intenzitáskülönbség kifejezésére. Már Lőrincze Lajos rámutatott arra, hogy „Valami különbség azonban mégis van a hosszabb és a rövidebb alak között. A hosszabb főként az enyhébb felszólítást, a kérést, kéréselést fejezi ki. Az *adj, hozz, végy* erőteljesebb, szigorúbb parancs, mint az *adjál, hozzál, vegyél*.” (Nyelvőrsegen. Budapest, 1968. 284–5.) Hasonlóképpen bátran elfogadható, sőt akár még fel is erősíthető a kötőhangzók szófaj-megkülönböztető szerepének előretörése. (Egy szemléletes példa: Ezek az *üditők* valóban nagyon *üditők*.) A nyelvünkre jellemző szintetikus tömörség, amelyet Németh László, Bárczi Géza és mások hangoztattak, nincs veszélyben egy-egy új szerkezeti-szerkesztési sajátosság elterjedése révén.

5. Fogalmazás, stílus. A többi megvizsgált normasíkhöz hasonlóan itt is van jó is, rossz is. Pl. jó, hogy a hivatalos stílus kinövései (*foganatosítást eszközöl, ha és amennyiben* stb.), ha lassan is, de egyre inkább kiszorulnak a nyelvhasználatból. A 19–20. század fordulójának jeles nyelvújítója, Simonyi Zsigmond pl. még ezt írta: „Aki hivatalos iratot fogalmaz, rendszerint elhallgattatja előbb a nyelvérzékét, s annak a babonának hódol, hogy a hivatalos, komoly, méltóságos írásmód nem tűrheti meg a közönséges beszéd természetes, egyszerű, világos szavait...” Nem tagadhatjuk, hogy ez a jellemzés részben még a mai nyelvhasználatra nézve is megállja a helyét, de néhány évtized óta már oldódni látszik a hivatalos merevség, néhol már utat tör – vagy utat keres – a közvetlen, természetes, emberi hang. Ugyanakkor azonban az egészséges tünetek mellett egészségtelen, ártalmas tünetek is felbukkannak vagy felerősödnek a beszéd- és íráskultúra különféle területein. Így pl. szerintünk sajnálatos a kölcsönös udvariasságot s egymás iránti tiszteletet kifejező köszönés- és megszólításformák használatának elszürkülése, visszaszorulása, továbbá lealacsonyító a durva és a trágár hang felbukkanása, sőt eluralkodása olyan fórumokon, területeken, amelyeken korábban szinte ismeretlen volt, pl. a publicisztikában, valamint a nyilvános élőbeszédben, esetenként még szónoki emelvényen is. Ez természetesen nem annyira nyelvi, hanem inkább illetlenség, érzéskérdés, sőt, a korstílusnak is függvénye, s mint ilyen, nem csupán s nem is elsősorban az anyanyelv vizsgálójának, ápolójának, hanem az egész társadalomnak a gondja és felelőssége, de figyelmen kívül semmiképp sem hagyható.

Grétsy László

II.

A legfontosabb teendők a magyar nyelvújítás, nyelvstratégia terén

Az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport javaslatai

1. Közművelődés, média. A közművelődés keretében folytatott anyanyelvápolás minél hatékonyabbá tétele; a rádióban vagy egyéb hírközvetítő műsorokkal, anyanyelvünkkel fog-

lalkozó cikkekkel, nyelvi rovatokkal, könyvekkel, anyanyelv-ápoló, nyelvújító folyóiratokkal, amilyen az Anyanyelvápolók Szövetségének 34 éves lapja, az Édes Anyanyelvünk, vagy a Magyar Nyelvőr, amely hasonló célú, de elsősorban a tudományok művelőihez szól; vagy a Magyar Orvosi Nyelv, amely egy szaktudomány nyelvvel foglalkozik stb. A közszolgálati rádióban és televízióban is fontos lenne a rendszeres anyanyelvápolás: elvárásaként a rendszeresen megszólalókkal szemben, és vonzó ismeretterjesztő műsorokkal a hallgatók, nézők számára.

2. Ismeretterjesztés. Az anyanyelvi és ezen keresztül az általános műveltség terjesztése, korszerűsítése, korszerű ismeretterjesztés; leginkább igényes ismeretterjesztő előadásokkal, műsorokkal. Ezeknek jó alkalma pl. a magyar nyelv hete című, már mozgalomnak tekinthető rendezvénysorozat, amelyet a TIT kezdeményezett 1967-ben, s amely mindmáig él. Az országgyűlési határozattal törvényesített ünnep, a magyar nyelv napja is kiváló alkalma és színtere lehet efféle műveltségfejlesztő rendezvényeknek, gondolkodásra serkentő s szoktató előadásoknak, kerekasztal-beszélgetéseknek.

3. Közoktatás, anyanyelvi versenyek. Az oktatási intézmények nyelvi nevelő munkájának elmélyítése. Napjainkban az iskolának nemegyszer a család szerepét is át kell vennie. Az Anyanyelvápolók Szövetsége számos már bejáratott, nagy hagyományú verseny, anyanyelvi tábor és egyéb esemény, rendezvény szervezésével vagy támogatásával igyekszik segíteni a pedagógusok munkáját; az elkötelezett magyartanárokat, akik ezeken a rendezvényeken majdnem mindig a legnehezebb feladatokat látják el, többnyire társadalmi munkában. Pl. Édes anyanyelvünk országos nyelvhasználati verseny, a Szép magyar beszéd országos Kazinczy-verseny, a „Beszélni nehéz” mozgalom körvezetőinek tábora, a Kossuth-szónokverseny és retorikai konferencia, a győri nemzetközi anyanyelvi tábor, az általános iskolások Kazinczy-versenye és még számos hasonló rendezvény, amely magyarországi és határainkon túli fiatalok tízezreit, talán százezreit vonja büvőkörébe, záloga és egyúttal biztosítéka annak, hogy a következő nemzedéknek is lesznek olyan elkötelezett magyartanárai, mint azok, akik most övelük igyekeznek minél jobban megismertetni és megszerettetni anyanyelvüket. Legfőképpen ezért tartjuk elengedhetetlenül szükségesnek ezeket a rendezvényeket, s ezért fordítjuk leginkább ezekre azt a támogatást, amelyet a mindenkor kulturális tárcától kérünk, és eddig kaptunk is.

4. Anyanyelvi pályázatok. Nemzeti és nyelvi hagyományaink megőrzésére, ápolására s ezzel együtt anyanyelvi és nemzetudatunk megerősítésére különösen nagy szükség van. Nem az idegen hatások elleni küzdelem a cél, hiszen ami új, de hasznos, azt el kell fogadnunk, hanem a hazait kell megőrizni, megvédeni, sőt nyelvünket fejleszteni! Tudatosítani mindenkinben, hogy az a közlési eszköz, amellyel adott korok nemzedékei a mindenkori jelenben élnek, bármennyire becses is számukra, nem csupán a sajátjuk, s még kevésbé az ő találmányuk, hanem örökségként kapják elődeik végtelen sorától, akik spontánul vagy tudatosan, de tettek már egyet s mását a megőrzéséért. Az Anyanyelvápolók Szövetsége 1999 óta ennek tudatában hirdet meg olyan nyelvi pályázatokat a kulturális tárcával közösen, amelyek anyanyelvi örökségünk feltárására, felszínre hozására irányulnak. Ezeknek a pályázatoknak az eredménye minden elismerést megérdemel. Annak a tizenkét kötetnek a hatása, amelyet a pályázatok anyagából eddig megjelentettünk s eljuttattunk azokhoz, akik leginkább hasznosítani tudják, szinte felbecsülhetetlenül nagy. Nem véletlen, hogy más, szintén európai uniós nemzetek – finnek, írek, spanyolok stb. – hasonlóképpen nagyobb gondot fordítanak nemzeti és nyelvi múltjuk megőrzésére, mint korábban. A nyelv, amellyel, hogy remekül szolgál bennünket, a múltunknak is tükré, hordozója.

5. Magyar nyelvstratégiai intézmény létrehozása. A magyar nyelv jelenével és jövőjével kapcsolatban a legfontosabb feladat egy hivatalos nyelvújító intézmény létrehozása. Ez az intézmény kapcsolatot teremtené az állami, a tudományos és a civil szervezetek között, és tudományosan megalapozott, hasznos,

közérdekű nyelvi tevékenységet folytatna. Indoklás: Magyarországon nem folyik szervezett nyelvművelő, nyelvfelkészítő tevékenység. Az 1990-es években kibontakozott nyelvművelés-ellenesség gyakorlatilag felszámolta ezt a tevékenységet. Az alaptörvényből következően, a kormány felkérésére szükséges a mai magyar nyelv állapotának folyamatos vizsgálata, s ennek nyomán intézkedési terv készítése. Új, független keretek között kell megteremteni egy modern, szervezett nyelvművelő-nyelvfelkészítő intézményt, különösen a következő – ma ellátatlan – feladatok végzésére (hasonló intézmény több országban működik, pl. Franciaország, Finnország):

- a magyar nyelv állapotának folyamatos figyelése, dokumentálása, erről beszámoló a kormánynak, országgyűlésnek (ötévente Jelentés a magyar nyelvről címmel tudományos ismeretterjesztő tanulmánygyűjtemény kiadása; már megjelent két kötet: 2005, 2010),

- a magyar szórványok, határon túli magyar nyelvváltozatok helyzetének vizsgálata,

- gyakorlati, hasznos tanácsadás mindennapi nyelvi, helyesírási (valamint cég-, szervezet- és személynévadási) kérdésekben (intézményeknek, médiának, magánembereknek – telefonon, írásban),

- folyamatos szógyarapító, szómagyarító tevékenység (évente kiadott szólistákkal),

- a különböző szaknyelvek (terminológiák) tudatos fejlesztése,

- az informatikai (technokulturális) világ nyelvi hatásainak folyamatos figyelemmel kísérése, pedagógiájának kialakítása,

- nyelvi szakértői tevékenység (államapparátusnak, ügyészségnek, bíróságnak, cégeknek),

- a közmédia nyelvének elemzése, irányelvek megfogalmazása (nyelvi bizottság),

- tudományos ismeretterjesztő munka (iskolai és egyéb előadások, programok, kiadványok, honlapok, pl. www.szomagyarito.hu, www.manyszi.hu, www.e-nyelvmagazin.hu),

- nyelvi művelődési programok, pl. a magyar nyelv hetének (április), az anyanyelvi juniálisnak (jún.) és a magyar nyelv napjának (nov. 13.) megrendezése, ehhez szakanyagok készítése,

- a 2001. évi reklámyelvtörvénnyel kapcsolatos állásfoglalások készítése,

- a jogi-hivatalos-állami nyelv közérthetővé tételével kapcsolatos tevékenység („nyelvi ombudsman”),

- a helyesírás állapotának folyamatos figyelemmel kísérése, új szavak helyesírásával kapcsolatos állásfoglalás,

- együttműködés tudományos és társadalmi szervezetekkel (határon túli akadémiai nyelvi irodák, anyanyelvi egyesületek stb.),

- a nyelvészeti muzeológia kialakítása és szervezése (jeles nyelvészek, a nyelvújítás hagyatékának, emlékének gondozása),

- szótártani, szótárkiadási program.

Az új nyelvstratégiai intézmény szoros együttműködésben dolgozna az MTA-val, MMA-val, egyetemekkel, főiskolákkal, A Magyar Nyelv Múzeumával, a Tinta Könyvkiadóval, valamint a legfontosabb anyanyelvi szervezetekkel: az Anyanyelv-ápolók Szövetségével, A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságával, a Kazinczy Társasággal.

6. A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport által javasolt konkrét célkitűzések (elméleti és gyakorlati feladatok):

- idegen szavak magyarítása, a sikertelt magyarítások terjesztése,

- szaknyelvek magyarosítása, szabványosítása,

- az anyanyelvoktatás támogatása (pl. szövegértés), nagyobb fokú integráció az idegen nyelvi tananyaggal,

- sokféle (könnyen elérhető) nyelvi ismeretterjesztés, nyelvi tanácsadás,

- népszerű anyanyelvi műsorok, rovatok támogatása,

- irodalmi, művelődési, anyanyelvi szervezetek összefogása,

- a jogszabályok és közérdekű közlemények nyelvezetének javítása, a jogi és hivatali nyelv átalakítása, modernizálása, „ügyfélbaráttá” tétele,

- az EU nyelvi környezetének és a globális nyelvi hatásoknak a folyamatos követése,

- a nyelvi tévhitek (babonák), a diszkrimináció kérdésköre, a nyelvi türelem, illetve a nyelvhasználati öntudat terjesztése,

- korrektorok, olvasószerkesztők támogatása,

- filmhez, televíziózáshoz köthető fordítások ellenőrzése,

- újszerű nyelvtudományi kutatások támogatása,

- éves-ötéves jelentések készítése a magyar nyelv állapotáról.

A magyar nyelvstratégia megalapozását jelentő legfontosabb munkák:

Grétsy László szerk.: Mai magyar nyelvünk. Akadémiai, 1976.

Kovalovszky Miklós és Grétsy László szerk.: Nyelvművelő kézikönyv I–II. Akadémiai, 1980, 1985.

Balázs Géza: Magyar nyelvstratégia. MTA, Budapest, 2001.

Zimányi Árpád: Nyelvhelyesség. Líceum Kiadó, Eger, 2001. (Harmadik kiadás)

Balázs Géza: Magyar nyelvhelyességi lexikon. Corvina, Budapest, 2001., 2002.

Minya Károly: Mai magyar nyelvújítás. Tinta, Budapest, 2003.

Balázs Géza szerk.: A magyar nyelvi kultúra jelene és jövője, I–II. MTA, Budapest, 2004.

Balázs Géza: „A magyar nyelv elé mozdításáról...” Vita-irat a nyelvművelésért. Akadémiai, Budapest, 2005.

Balázs Géza szerk.: Jelentés a magyar nyelvről (2000–2005). Akadémiai, Budapest, 2005.

Grétsy László és Kemény Gábor szerk.: Nyelvművelő kézikönyvtár. Tinta, 2005. (Második, javított és bővített kiadás)

Balázs Géza és Zimányi Árpád szerk.: Magyar nyelvhasználati szótár. Pauz-Westermann Kiadó, Celldömölk, 2007.

Balázs Géza és Dede Éva szerk.: Európai nyelvművelés. Az európai nyelvi kultúra múltja, jelene és jövője. Inter Kht.–PRAE.HU, Budapest, 2008.

Balázs Géza és Dede Éva szerk.: Európai helyesírások. Inter Kht.–PRAE.HU, Budapest, 2009.

Balázs Géza szerk.: Jelentés a magyar nyelvről (2006–2010) + Új magyar szavak szótára. Inter, MSZT, Budapest, 2010.

Összeállította:

Balázs Géza, Grétsy László, Minya Károly

III.

Magyar nyelvstratégiai feladatok

Általános gondolatok

A nyelv változásában és változataiban él. Tehát nem a nyelvi változások, nem a magyar nyelv kihalása miatt kell félni, hanem inkább amiatt, hogy kiszorul bizonyos nyelvhasználati szintekről, bizonyos funkciókból. Minden attól él, és attól működik, hogy használják és gyakorolják. Általános kívánalom: a nyelv által létrejövő kommunikáció ne legyen a félreértések forrása, és főleg ne lehessen a kirekesztés alapja.

Problémafelvetések, célkitűzések, feladatok 17 pontban

1. A nemzeti és etnikai kisebbségek, illetve a vakok és gyengén látók, valamint a siketek nyelvhasználatának törvényi és gyakorlati támogatása, az ún. **nyelvi diszkrimináció megszüntetése**.

tetése (pl. a jelnyelv egyenjogúságának teljes körű biztosítása; intézkedések és javaslatok, amelyek a kisebbségi nyelvek védelmét és oktatását segítik elő). Céllal tűzhető ki a határon túli magyar nyelvvaltozatok megismertetése pl. egy szótár keretében vagy az ottani nyelvi irodákkal való kapcsolattartás útján.

2. Egyes szaknyelvek **magyarosítása** meglévő vagy kifejezetten erre a célra létesítendő terminológiai tanácsok bevonásával. Idetartozik a szaknyelvek szabványosításának ügye, különös tekintettel a határon túli magyar szakemberekre (pl. Termini kutatóhálózat, www.nytud.hu).

3. A **nyelvi tolerancia** hatékonyabb elsajátíttatása főleg a nem sztemderd nyelvvaltozatoknak a maguk helyén való elismertetése révén. Tehát nem büntetni kell a gyermeket azért, mert formális szituációban informálisan nyilvánul meg, hanem meg kell tanítani a regiszterváltásra. Tompítani, majd el kell tüntetni a nyelvjárási beszédmód megbélyegzettségét. Ki kell emelni a nyelvi sokszínűséget, javasolni, hogy a televíziók és rádiók alkalmazzanak nyelvjárási beszélőket az országos adók is, de legfőképpen a regionális csatornákon.

4. Az **iskolai oktatásban** a sok vitatható kategóriával operáló alakítási-mondattani elemzés mellett szükség van több fogalmazási és szövegértési gyakorlatra, nyelvi illetanra és beszédművelésre, amelyek többek között a korlátozott nyelvi kód kitégítését, az aktív szókinccs bővítését, a szegényes és nem hatékony kommunikáció miatt nyelvi hátrányos helyzetben lévők felzárkóztatását célozzák. Ez egyúttal a nyelvi esélyegyenlőség megteremtését is jelenti. A gyerekeknek meg kell tanítani azt, hogy mikor, hol, hogyan illik beszélni, vagyis tudatosítani kell bennük a nyelvi változatok egymás mellett élését és használatát. A leíró nyelvtan továbbra is kellő hangsúllyal szerepeljen az oktatásban, mert hiányos grammatikai ismeretekkel nem lehet idegen nyelveket tanulni, azonban ennek arányait módosítani kell. (Ma már csak két kötelező érettségi tétel van leíró nyelvtanból.) Ugyanakkor nem jelenthető ki az, hogy a magyar leíró nyelvtan tanulására csak az idegen nyelv elsajátításának a megkönnyítése céljából van szükség. Nem beszélhetünk itt sem főlősegesen megtanulandó ismeretekről, mint ahogy a logaritmusszámítást sem tekintjük annak a matematikában, annak ellenére, hogy a mindennapi gyakorlati életben alig van rá szükség. Nyilván nem kell huszonötféle határozót megtanulni, viszont el kell gondolkozni azon, hogy mi hagyható ki. Az is egyértelmű, hogy az idegen nyelvű mondat szerkezetek logikáját igencsak nehéz magyar mondatelemzések nélkül megérteni. A magyar nyelv oktatásának előnyben részesítése az iskolai óraszámokban is meg kellene, hogy jelenjen. Egy középiskolás diáknak heti 5 angol, 3 német és 1 magyar nyelvórja van. (Ennek ellenére idegennyelv-tudásunkkal nem nagyon dicsekedhetünk.) Ugyanakkor általánosan elmondható, hogy a magyaróra egyenlő az irodalommal. (Hogy ne maradjanak el a nyelvtanórák, más tanár tanítsa a nyelvtant és az irodalmat!) A diákok általában az irodalomfogalmazásra kapnak nyelvtanjegyet. Szükség volna emelt szintű magyaroktatás, **magyar tagozat** bevezetésére a középiskolában. A tehetség-gondozás kiteljesedhetne az Országos középiskolai tanulmányi versenyen való részvételben, majd később folytatódhatna a felsőoktatásban az Országos tudományos diákköri mozgalomban. Nagyon fontos a **helyesírás sznteződésének** a tudatosítása (iskolai, magyartanári, korrektori, szakmai). Mindehhez hozzátartozik a fiatalság nyelvi nevelése – a nyelv mint a lélek és a gondolat tükré program jegyében. A diákok számára az archaikus szóalakok gondot okoznak, például egy Jókai-elemzésnél több órán keresztül csak a szavak jelentését kell magyarázni. Ki kellene dolgozni a megoldásra valamilyen stratégiát.

5. Feladat az általános és középiskolai **tankönyvek** nyelvi szempontú átdolgozása, lektorálása és a tanulók nyelvhasználatához, nyelvi tudásához való igazítása is. Nemcsak az idegen szavak és szakkifejezések használatának szükségességét célszerű vizsgálni, hanem a mondat szerkesztést is többek között (pl. négy-nél több bővítmény kapcsolása egy alaptaghoz a szó szerkezetláncban).

6. Célszerű lenne a televíziózáshoz köthető **fordításoknak** is nagyobb figyelmet szentelni, ezeknek a minőségét ellenőrizni, az igényes fordítások létrejöttét segíteni, akár pályázatok vagy oktatás segítségével.

7. Több **nyelvi ismeretterjesztés**, nyelvi tanácsadás (www.manyszi.hu).

8. Nagyobb fokú **integráció** az idegen nyelvi tananyaggal.

9. A jogszabályok és közérdekű közlemények nyelvezeték javítása. A **jogi és hivatali nyelv** átalakítása, modernizálása, „felhasználóbaráttá” tétele. (Nehéz megérteni az adóügyi vagy más hivatali szabályzatok nyelvezetét és kitélteni a megfélelő úrlapokat.)

10. Azoknak az újságoknak, folyóiratoknak, kiadóknak a támogatása, amelyek **korrektorokat** is alkalmaznak.

11. A laikus nyelv művelők nézeteinek átalakítása, a magyartanár, tanítók és óvodapedagógusok továbbképzése a **nyelvi babonák** megszüntetése érdekében. Fel kell hívni a figyelmet azokra a tévhitekre és mítoszokra, amelyek azt hirdetik, hogy a magyar nyelv nagy bajban van. Ezeket ki kell gyomlálni a tankönyvekből. (Ez csak abban az esetben lenne igaz, ha nem lenne beszélőközössége és önálló állama a magyar nyelvnek.)

12. A médiában működő, létező anyanyelvi műsorok megtartása, fejlesztése, új **ismeretterjesztő műsorok** indítása (pergősebben, sokkal fiatalosabban). Nyitás a kereskedelmi médiumok felé: az anyanyelvvvel foglalkozó adások ne legyenek a közszolgálati adók „privilegiumai”. Egy jó értelemben vett anyanyelvi show-műsor megszerkesztése német mintára.

13. Az **anyanyelvi szervezetek** összefogása. Közös programok megvalósítása, utánpótlás-nevelés. Anyanyelvi szervezetek párbeszéde más intézményekkel, kulturális szervezetekkel, pl. könyvtárakkal, múzeumokkal. A civil szektor bevonásának fontossága: támogatni kell a nyelvstratégia céljainak megvalósulását elősegítő, alulról szerveződő kezdeményezéseket. Ebben nagy szerepet kaphatna a nyelvi tanácsadás mellett a nyelvi nevelés. Vagyis annak tisztázása például, hogy mi számít helyesnek, illetve helytelennek. Milyen szempontok alapján lehet megkülönböztetni ezeket? A nyelvi tanácsadásban, amennyiben ez lehetséges, fokozottan érvényesíteni kellene a megengedő szemléletet.

14. Figyelni kell a **visszajelzéseket**, kiemelten a professzionális nyelvhasználók részéről érkezőket (nyelvszerek, fordítók, újságírók, írók, szerkesztők, fogalmazók, terminológusok stb.). A konstruktív javaslatokat be kell építeni a nyelvstratégiaába.

15. Az **EU nyelvi környezetének** és a globális nyelvi hatásoknak a folyamatos követése.

16. Az **idegen szavak** magyarosítása és a sikerült magyarítások terjesztése (www.szomagyarito.hu). Általában a folyamat az, hogy az új jelenség az idegen névvel együtt válik ismertté, és a magyarosított változat már később jelenik meg. Szorosabbra kell fűzni a kapcsolatot a szakmák és a magyarosítási szándék között, hogy a bevezetni szánt jelenség, tárgy stb. megjelenésével egy időben a magyar megnevezés is kialakuljon, és már így terjedjen el. Ugyanakkor a szaknyelvi helyesírásokat ki kellene dolgozni, mert a legtöbb szakmának még nincs ilyen szabályozása.

17. Alakuljon meg a **Magyar Nyelvi Tanács**, amely irányadó lehet a nyelv művelés kidolgozandó stratégiájában. Iránymutatásul szolgálna, és bizonyos területeken szükség esetén jó értelemben vett hatóságként működne (pl. a cégnevek és azok helyesírásának a bejegyzésekor).

A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport tagjainak javaslatai alapján összeállította: **Minya Károly**

Mi a nevéje?

Zala megyei ácsmesterekkel beszélgetve tűnt fel nekem először a címben szereplő, gyakorta ismétlődő kérdés 'hogya is hívják, mi a neve?' jelentésben. Miről is van szó, hogy is jött létre a *nevéje* szóalak? Úgy, hogy a *név* főnéven megduplázódott az egyes számú, harmadik személyű birtokos személyjel: (*név* >) *nev-e* > *nev-é-je*.

Úgy tűnik, ez a jelenség nem példa nélküli. Bizonyos főnevek már alapjelentésükben is utalnak valamiféle – rokonsági, családi, baráti – összetartozásra, pl. *báty*, *öcs*, *nővér*, *húg*, *férj*, *feleség*, *barát*, *kolléga*. E főnevek szemantikai szerkezetében eleve benne foglaltatik a „kiegészültség”, amely szintaktikailag a birtokos személyjel használatában realizálódik, így aztán csak nagy ritkán fordul elő, hogy ezek a főnevek alapalakjukban szerepeljenek mondatainkban.

A rokonságneveken kívül a testrészneveket és a növényi részeket is gyakran használjuk birtokos személyjelekkel (különösen a 3. személyű alakot), ezért az ismétlődő használatnak, a megszokottságnak az lehet a következménye, hogy a személyjeles alakokat egy idő után alapalként kezdik értelmezni a nyelvhasználók. A mai nyelvhasználó nem is tudja, hogy az *apa*, *anya*, *néne* / *ve-se*, *zúza*, *gége*, *toka* / *moha*, *torzsa* stb. szavak birtokos személyjeles formát őriznek. Az eredeti toldalék elhomályosodása miatt ezeket újra el kellett látni birtokos sze-

mélyjellel, így keletkeztek a mai nyelvben szabályos, de nyelvtörténetileg redundáns *veséje*, *zúzája*, *apja*, *torzsája* stb. alakok.

Vannak főnevek, amelyek eleve csak birtokos személyjeles alakban léteznek a nyelvben, abszolút alakkal nem rendelkeznek, ilyenek pl. *fia* (*vkinek*), *eleje* (*vminek*), *színe-java*, *visszája*, *csínja-bínja*.

A köznyelvi *máj*, *uszony* szónak a dunántúli nyelvjáráásokban ismeretes a *mája*, *uszonya* változata is alapalakban. Ezeknek egyes szám 3. személyű birtokos személyjeles formája az elemisméltéses *májája*, *uszonyája* alak.

Nemcsak a birtokos személyjellel, de a tárgy ragjával kapcsolatban is megessik, hogy jelentésének elhomályosulását és átértékelődését követően a tő részévé válik. A *kefir*, *linzer*, *rubin*, *tulipán*, *kombiné* stb. tárgyraggal *kefir-t*, *linzer-t*, *rubin-t*, *tulipán-t*, *kombiné-t* stb. formában szabályos, a *kefirtet*, *linzertet*, *rubintot*, *tulipántot*, *kombinétot* stb. formák elemisméltéses alakok. Ezek a formák édestestvérei a nyelvjárási *asztat*, *eztet* változatnak, nyelvtani értelemben semmi különbség nincs köztük. Ezekben az esetekben is minden bizonnyal az alapalakhoz járuló *-t* tárgyrag megkettőzésével, majd a redundáns tárgyesetből való téves visszakövetkeztetéssel álltak elő a *pergament*, *rubint*, *tulipánt* típusú, a köznyelvi *pergamen*, *rubin*, *tulipán* formákhoz képest népiesnek minősülő szóalakok.

H. Varga Márta

MIZU

Számszerű adatok sokasága bizonyítja, hogy 2011-ben a magyar popzenei színtér, egyáltalán, a teljes magyar szórakoztatóipar legsikeresebb, legnagyobb hatású, legtöbb embert megérintő alkotása a jelenleg Fluor Tomi művésznév alatt futó fiatal zenész *Mizu* című száma volt. Hogy ezen semmi felhőrdülnivaló nincsen, mutatják a tények; aki pedig a kultúrafogyasztás devalválódását emlegetné, annak akár igazat is adhatnánk, ha Fluor alkotásának egy nyelvi leleménye nem követelne magának különös figyelmet, éppen és elsősorban az anyanyelvet ápolók körében.

A *Mizu* elsöprő hatásának titkát nem szükséges e helyt megfejteni. Valamennyi befogadó érzi, hogy a vers és a dal hatása ezen az egyetlen szócskán áll: *mizu*.

A szó történeti levezetése nem tűnik nehéznek. Köztelen beszédszituációban nyelvünk régóta ismeri a *Mi újság*[?] szófordulatot, melyből utóbb egy ejtéskönnyítő *z* hang beiktatásával és az *újság* második morfémajának részleges csonkításával kialakult a *Mizújs*[?]/*Mizujs*[?] szóalak. Innen már csak egy lépés a rövidülés révén kialakított *Mizu*[?]. Lévéen a popzene ős-anyanyelve az angol, érdekes megfigyelni, hogy ott más, de részben analóg formulák élnek. A főleg köszönésként funkcionáló *How do you do* változataiként a *Mi újság*[?] megfelelőjéül inkább névelős szerkezetet használnak (*What's the new*; *What's the story*), esetleg igenévi szerkezetet alkalmaznak (*What's goin' on*), netán magyarul szinte visszadhatalanul *What's up*-ot mondanak. Nem véletlenül említjük az angol példákat, mert részbeni párhuzamos-

ságuk rávilágít a *mizu* kettős újszerűségére. Egyrészt egy alaktanilag jól követhető változássorozat jelenlegi állomását mutatja. (A versben különben több hasonló – a magyarba részben már korábban beépült – rövidítésre találni példát: *sztu*; *figu*; *partyszemcsiben*; *sapiban*.) Másrészt jelentéstani bővüléssel gazdagítja nyelvünket. A dalszöveg szituációjában nem egyszerű üdvözlést fejez ki (elvégre annak megfelel a megelőző *szia*, *helló!*), hanem benne rejlik a „hogyan tovább?” jelentése is, bizonyos látens jövőre vonatkoztatottság. Miután a fiú túlesett az ismerkedésen, a lány további szándéka, döntése, beleegyezése iránt érdeklődik (a szándék nyilvánvaló): *Mizu?* (vö. *What's goin' on*). És még egy megjegyzés: érdemes megfigyelni a különböző nyelveknek még önmagukon belül való különböződését is. Az angol *What's the new* (illetve *What's the story*) mintájára a magyarban nem létezik a **Mi az újság*[?], névelővel, ellenben éppen a *Mizu* szövegében szerepel Fluor egyik, több számában felbukkanó jellegzetes fordulata, a *Mi a pálya*[?].

Szikáran leírva megállapíthatjuk, hogy a *mizu*, mint anyanyelvünk friss hajtása, egyszerre példa a rövidülésre alaktani szempontból, és a bővülésre jelentéstani szempontból.

Némileg érzelmesen leírva pedig eljátszhatunk a gondolattal, vajon ez a nyelvi lelemény kérészetű lesz-e, vagy tartósan beépül nyelvhasználatunkba. Az idő eldönti. Amikor a múlt század elején Heltai Jenő először írta le: *mozi* (ami csak egy hangban és a hangok sorrendjében különbözik tárgyunktól), talán maga sem gondolta, hogy alapszókinccsünket gyarapítja. Meglehet, száz év múlva utódaink – ilyen vagy olyan szándékkal – így szólnak majd egymáshoz: *mizu?*

Pienták Attila

Nem csak szóból ért az ember

Wacha Imre új könyvéről

A mai magyar retorika és beszédművelés (különösen a nyilvános, a médiabeli megszólalás) nagymestere, **Wacha Imre** a közéleti kultúra eddig összefoglalóan meg nem írt jelenségének, a nonverbális kommunikációnak tömör összefoglalására vállalkozott. A nonverbális (azaz nemszóbeli¹) kommunikáció jelentősége óriási: egyes becslések szerint a kommunikációs üzenetek 60%-a „közlekedik” nemszóbeli csatornákon, az érzelmi kommunikációnak pedig már a 90%-a. Ráadásul a nemszóbeli kommunikációt antropológiailag elsődlegesnek tekinthetjük a szóbelivel szemben. Ebből ma annyi maradt, hogy ha a szóbeli és nemszóbeli kommunikáció nem illeszkedik, akkor inkább az utóbbinak hiszünk. Mert úgy gondoljuk, azzal nehezebb hazudni. Ráadásul a nemszóbeli kommunikáció nagy része rejtett, öntudatlan módon zajlik. És beágyazódik a kultúrába: benne van jellemünk, származásunk, életkorunk, családunk, közösségeink hagyományai, neveltetésünk, történelmünk, és persze az a kevés is, amit az iskolában megtanulunk belőle.

Míg a szóbeli kommunikáció a nyelv segítségével hallás vagy látás (olvasás) útján érzékelhető, a nemszóbeli kommunikáció csatornáinak és érzékelési területeinek száma nagyobb, és működésük is összetettebb. Mindez talán azt is jelenti, hogy a nemszóbeli kommunikáció tankönyvének talán vastagabbnak is kellene lennie, mint a szóbeliének. De nincs így, mert a nemszóbeli kommunikációt csak jóval később kezdték el tudományosan foglalkozni, mint a szóbelivel.

Wacha Imre könyve vékony, mégis a kérdésnek az eddigi legteljesebb összefoglalása a magyar kultúrában. Jellemzője, hogy írja sok évtizedes kommunikációs tapasztalatát, műveltségét foglalja össze, írja le benne. A nemszóbeli csatornáknak sokféle felosztása ismeretes. A szerző a középpontba a testet, a testből kiinduló, abból olvasható közvetlen „jeleket” állította. Ezt követik a testből kiinduló kézírás, távolodva a nyomtatás, illetve a mozgás, később pedig a közvetett jelek, vagyis a kommunikációt befolyásoló tárgyak, végül pedig eljut a kulturális meghatározókig.

A könyvnek tehát a teststilizáció teszi ki a nagyobbik részét. A következő egységekből áll: öltözködés, kiegészítők, haj- és szakállviselet, kéz. De olyan „apróságokra” is kiterjed a figyelem, mint a tetoválás vagy a smink. Majd az „elmozdult” test következik: testtartás, ülés, járás, arcjáték, gesztusok, kommunikációs távolságok. A testhez kapcsolódó olyan – kommunikációs szempontból viszonylag ritkán tárgyalt – jelenségeket is taglal, mint az ízlelés, tapintás, szaglás. A szagok és a tapintás (érintés) kommunikatív jelentőségéről mindenki meg van győződve, de vajon hogy kerül ide az ízlelés? Talán megkóstoljuk egymást? Hát igen... A puszi, a csók, a kézcsók szerepel itt, s persze, ha továbbmennénk, lehet kulturális-kommunikatív ér-

téke az ízlelésen alapuló kulináris kódoknak is. De ez már annyira messze vezetett volna, hogy a szerző meg sem említi. S vajon milyen üzenete van az ízlelés kommunikációján belül a csóknak – egy nonverbális témájú ismeretterjesztő könyvben? Valójában nem a csók technikai leírásáról van szó (bár kisebb utalás erre is van), hanem inkább a nyilvános csókról (csókolózásról), az ismerkedéskor-találkozáskor adott pusziról, amiről tudjuk, hogy szintén igen konfliktusos. Hány „félben maradt” pusziról tudunk, s vajon hányszor éreztük magunkat kellemetlenül egy-egy puszi közben vagy után? (Nem beszélve az influenzától való félelemről...) A szerző értelemszerűen megemlíti a politikai jelképpé vált brezsnyevi – szájra adott – csókot, amely tudvalevőleg a szláv egyházi kultúrából származik, s politikai átváltozása csodálatosan elemezhető szemiotikai jelenség, ám elszenvadni nyilván egyikőnk sem akarná. Különösen Brezsnyevtől...

Wacha Imre könyve számos tudományterületet érint. Tekinthető kulturális antropológiai leírásnak, vagyis mai néprajznak, de hasonló kérdéseket vet föl a szociológia számos területének, például a tárgykultúrának a vizsgálata (gondoljunk csak a Kapitány házaspár kutatásaira), s nem feledkezhetünk meg a szemiotikáról, a jelek tudományáról sem (hiszen a nonverbális kommunikáció jelekből áll, s ezeket „olvassuk”). Azt hiszem, hogy szerzője leginkább illemtankönyvnek szánta, de a jelek nem teljes körű leírása és gyors változása (átalakulása), különösen pedig a társadalom tagoltsága miatt tökéletes nemszóbeli illemtankönyvnek nem alkalmas. Azonban igen élvezetes, tanulságos s ezért a mindennapi életben használható művelődéstörténeti leírás az egyes nemszóbeli jelképek jelentéséről, jelentéseiről. Ennek segítségével talán elkerülhetünk néhány nemszóbeli bakit, „ütközést”, konfliktust. És hívjuk fel a figyelmet arra is, hogy a könyv elsősorban a magyar kultúrában meglévő (részben már elmúlt, részben most fejlődő-átalakuló) nemszóbeli jelenségeket mutatja. A nemszóbeli kommunikáció ugyanis a szóbelihez (a nyelvhez) hasonlóan kultúrához kötődik. A nyelvet beszélhetik nem anyanyelvüként mások is, így a nemszóbeli kommunikáció „határa” is kiterjedhet vagy akár beszűkülhet. A Földön szinte mindenütt föl-le bólogatás az igenlés, de Bulgária egy részén éppen ellentétesen „igenelnek”, a fej jobbra-balra ingatásával. Aki ezt nem tudja, gyakorlatilag nem ért meg semmit Bulgáriában – hiszen a nemszóbeli kommunikáció „felülírja” a szóbelit.

Wacha Imre könyvének olvasásakor nem árt arra gondolni, hogy egyes gesztusleírások földrajzilag, történetileg és időbelileg is meghatározottak, és a felgyorsult kommunikációban sajátos egyveleget alkotnak. Az idős kutató sok mindent gyermekkorának műveltsége alapján értékel, ám azóta a gesztus jelentése, kiterjedése megváltozott. A könyvben nem különülnek el az állandóbbnak mutatkozó és a könnyen változó eszközök. A haj, barkó, szakáll, smink, ruhaviselet stb. például gyorsan követi a divatot, míg a tekintet, homlok, mimika vagy éppen a tik aligha függ a divattól, az elhatározásunktól.

A mai világ nemszóbeli kommunikációjának „ütközéseire” az interkulturális kommunikáció tudományterülete hívja fel a figyelmet – különösen a politikusok, nemzetközi kapcsolatokban dolgozó szakemberek számára. De úgy vélem, hogy Wacha Imre új könyve mindenkinek mondhat újat: s ha csak elgondolkodnak egyes észrevételein, kijelentésein, már tettek egy lépést a sikeresebb kommunikáció felé. (*Nem csak szóból ért az ember. A nonverbális kommunikáció eszköztára. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2011, 119 oldal.*)

Balázs Géza

Néhány érelemre utaló gesztus

¹ A nonverbális szót egybeírjuk. A nemszóbeli írásmódja vitatott, a kommunikációkutatók az egybeírást javasolják, mert itt egy összefoglaló jelenségről, minőségről van szó, nem egyszerűen arról, hogy valami nem szóban van közölve. Vö. *nemideális, nemkívánatos, nemlineáris – nem ideális, nem kívánatos.*

A Nyelvtudományi Intézet műhelyeiből

Világkép a csillagnevekben

A régi ember magához mérte a világot, sőt a világegyetemet is. A még ismeretlen dolgokat ismerősökkel azonosította: az emberi testtel és arccal, valamilyen fizikai tárggyal, egy cselekvő személlyel stb. Nem véletlen, hogy ezek jelennek meg a csillagnevek jelentésében is, bár sok esetben nem különíthetők el tisztán az egyes területek, és ez a nevek egyértelmű tematikus csoportosítását is megnehezíti. A jelentésbeli sokszínűséget a ma is használatos arab és görög–latin nevek mellett a jobbára már elfeledett magyar, német és finnugor népi elnevezések közül válogatott példákon mutatom be.

Nagyon sok csillag-, illetve csillagképnév valamilyen földi személlyel, illetve foglalkozással kapcsolatos, elsősorban a mezőgazdaság köréből: *Bootes* 'ökörhajcsár', *Errai* 'juhász', *Bérösgyerök*, *Kaszás után járó*, *drei Holzhacker* 'három favágó', *der kleine Fuhrmann* 'a kis fuvaros'; stb. A mindennapok, különösen az ünnepek vagy a mulatozás szereplőivel állnak kapcsolatban az alábbiak: *Nászvezető csillag*, *Pálinkahordó leány*, *Részegember*, *Sánta koldus*, *Szépasszony*, *Vőfély*, *Vőlegénycsillag*. Néhány név katonai tisztségekre utal:

Bellatrix 'harcos', *Hadakozó csillag*, *Hadhajtó*, *Hadúr*, *Háromhadnagycsillag*, *Kapitánycsillag*, *Lovagocska*, németül: *Reiterlein* vagy *Reiterchen*. Itt említhetjük meg a *Hét Vezért* is. A valáshoz, hiedelemvilághoz kapcsolódó személyek közül csak kevesen jelennek meg pusztán a személynevükkel, például: *Hercules*, *Gáspáracsillag*, *Három Királyok* (németül is: *Heilige Drei Könige*), *Sátáncsillag* (üstökös), *Táltoscsillag*, *drei Marien* ('három Mária'), *Goliath* ('Góliát'). Bibliai személyekkel kapcsolatos kifejezések azonban találhatók még többek között a tárgyak, a szerencsecsillagok vagy a helyek csoportjában is.

Pusztán nemzetiségmegjelölést nem sok névben találunk: *Cigány*, *Kis magyar* és *Zsidócsillag*, de más kategóriákban is előfordulnak népmegnevezések, például a személyek között a *Magyar kaszások*, a helyeknél a *Cigányút* vagy a fogalmak körében az *Oláhtánc*. Konkrét személyneveket találunk az alábbi nevekben: *Bencer*, *Ganci* ~ *Gence* ~ *Gönde* (és további változatai), *Jancsika-csillag*, *Katiccsillag*, *Sántakata*.

A csillagok úgy ragyognak, akár az ember szeme, erre utal rengeteg elnevezés, például: *Arvaleányszeme*, *Mátyásszeme*, *Iszemszeme*. A látszólag lehulló csillagokat, a meteorokat legördülő könnyecsepphez hasonlította a képzelet: *Lőrinc könnyei* (németül is: *Laurentiustränen*). Egyéb testrészek: *Ras Algethi* ('a térdelő ember feje'), *Enif* ('a ló orra'), *Subra* ('az oroszlán sörénye'), *Aranyhajú csillag*, *Egykezű csillag*, *Óriás tenyere*, *Szakállas csillag* (üstökös). Ezek a nevek általában arra utalnak, hogy az adott csillagot egy nagyobb egység egyik tagjának tekintették.

Állatok is éltek a nép képzeletében az égbolton. A Bika csillagképben található szép csillaghalmazba nem nehéz belelátni egy tyúkot a csibével, amint azt sok magyar és német név is bizonyítja: *Fiastyúk*, *Hét csibe s a kotló*, *Kotlós a csürkével*, *Tyú-*

A szerző az Intézet tudományos segédmunkatársa. A magyar és német népi csillagnevekről szóló tanulmánya a Névtani Értesítő 31. számában olvasható. (A szerk.)

kos csillag ~ *Bruethüenli*, *Bruthenne mit den Hühnlein*. Más égi állatok például: *Atair* ~ *Altair* ('repülő sas'), *Alhajot* ('kecske'), *Négyborjúcsillag*, *Szent Péter agara*, *Hahnstern* 'kakascsillag'. Az állatokhoz nagyon szorosan kapcsolódnak az alábbi fogalmak: *Darázsfészek*, *Kaptár*, *Méhkas*, *Szarvas nyomdoka*, *Vakondok túrása*.

Növényekkel összefüggő elnevezést sokkal kevesebbet találtam, ilyeneket: *Cserfacsillag*, *Erdő*, *Harmatlegelő* (Tejút), *Rúzsacsillag*, *Szent Domonkos kertje*, *Urísten vetése*. Németül a Tejutat barázdának is tartják: *Gottesfurche* ('Isten barázdája'). Az egyéb természeti jelenségek közül csak egy-kettő jelenik meg csillagnévként: *Éjszakai szivárvány*, *Esőcsillag*, *Puszták lobbanása*.

A tárgyak közül kiemelkedik a szekérral kapcsolatos megnevezések száma, hiszen a Göncölszekér (a Nagy Medve hét legfényesebb csillaga) az égbolt talán legjellegzetesebb csillagcsoportosulása. Néhány magyar és német népi neve: *Illésszekere* ~ *Eliaswagen*, *Szent Péter szekere* ~ *Petruswagen*, *Jancsika szekere*, *Wotanswagen* 'Wotan szekere' stb. A mörvinban és a mariban e hét csillag a 'merítőkanál-csillag'. Az Orion övét alkotó három csillag egy vonalban helyezkedik el,

így akár egy botra is emlékeztethet: *Inzelléppőzna*, *Jákob pálcája* ~ *Jakobsstab*, *Juhászbot*, *Püspökpálca* ~ *Bischofsstab*. Egyéb használati tárgyak és mezőgazdasági eszközök is szép számmal megtalálhatók az égbolton: *Mintaka* ('öv'), *Alkres* ('korsó'), *Asócsillag*, *Ekemása* ~ *Egge* 'eke', *Hétlikú patkó*, *Járomszegcsillag*, *Kasza-csillag*, *Sarló*, *drei Rechen* 'három gereblye', *krumme Harke* 'görbe gereblye'.

Külön írást érdemelne a Tejút számtalan népi neve, most csak néhány álljon itt ízeletül: *Csaba útja*, *Jézusútja* ~ *Jesuweg*, *Hadak útja* ~ *Heerstraße*, *Polyvás út*, *Aachener Straße* 'aacheni utca'. A finnugor nyelvekben 'madarak útja', más népeknél, például a japánoknál 'égi folyó', 'sokágú folyó' névvel is illetik.

A nevekben kifejeződhet továbbá a csillagok valamilyen látható tulajdonsága (színe, elhelyezkedése, száma): *Ras Elased australi* ('az Oroszlán fejétől délre lévő'), *Fényes húg* ('csillag'), *Két árva csillag*, *Vendégcsillag* (üstökös), 'három csillag' (a komiban az Orion öve), *Hüvelypici* ~ *Däumling*; *Augenprüfer* 'szempróbáló'.

A szerencsecsillagoknak a régiek hite szerint fontos szerepük volt, segítették azt, akihez tartoztak: *Dabih* ('a mészárosok szerencsecsillaga'), *Arvadorka szerencséje*, *Kalmárok csillaga*, *Szeretők csillaga*.

Egyes fényes vagy magányos helyzetű csillagok (illetve csillagnak tűnő fényes bolygók) irányjelzőként szolgáltak, ezt mutatja a Sarkcsillag *Északi csillag* neve (németül is: *Nordstern* 'északcsillag', valamint *Leitstern* 'vezetőcsillag') vagy a *Jelcsillag*, az *Utas ember öröme*, illetve a Vénusz bolygó *Betyárvezető csillag* elnevezése is. Vannak olyan csillagok is, amelyek egy bizonyos időpontban kelnek vagy nyugszanak, így alkalmasak lehetnek az idő mérésére. Erre utaló nevek például: *Vacsoracsillag*, *Alomhozó csillag*, *Pásztorserkentő*. Mivel a Vénusz közel jár a Naphoz, ezért hol nem sokkal napnyugta után, hol kevéssel napfelkelte előtt látható, így méltán hívták és sokszor hívják még ma is *Esthajnali csillagnak* vagy *Esthajnalcsillagnak*. Más csillagok viszont csak az év egy meghatározott szakában bukhatnak a láthatár fölé, ezért úgynevezett évszakcsillagokként jelezhetik bizonyos mezői munkák esedékességét: *Kikelet hírmondója*, *Ekehajtó csillag*, *Árpaérelő csillag*, *Szüretelő csillag*.

Sok névnek ki kellett maradnia e rövid áttekintésből, de talán ez a válogatás is jól példázza, hogyan tükröződik az emberi világ és gondolkodásmód az égbolton.

Kozma Judit

A guglizó szingli

Nagyjából a XVIII. század utolsó harmadában, a nyelvújítás kezdetén vetődött fel az a máig is közkeletű gondolat, hogy a magyar nyelvet elözönlik, és előbb-utóbb kihálással fenyegetik az idegen szavak. Kazinczy és a kortársai főleg a latinban és a franciában, a későbbi nyelvvédők pedig a németben látták az agresszort. Mára az angol érdemelte ki a „gaz betolakodó” büszke címet. Lassan 250 éve folyik a békés össznépi gyűlölködés, hol ezzel, hol azzal szemben, de az senkinek nem szúr szemet, hogy a magyar nyelvnek csak nem akaródnak elköltözni ebből az árnyékvilágból. Szánalmas elpusztulás helyett birkatürelemmel fogadja a jövevényeket, és közben mindegyikkel úgy bánik, mint úri szabó a finom külföldi szövettel. Itt bevesz, ott leenged, ezt elszegi, azt felvarrja. A kész ruhán látszik az alapanyag eredete, de az is, hogy kinek a műhelyében lett egyedi darab.

Ilyen átszabott szövegdarabok a *-li* végű német (bajor, jiddis, osztrák) jövevéyszavak, pl. *bóvli*, *kifli*, *stempli*. Ezeknek az eredeti alakjuk *Bovel*, *Kipfel*, *Stempel*, és így magyarul is egyszerűen kiejthetők lennének, mégis rajtuk díszleg egy picike *-i*. Ez a véghangzó azonban nem valami nemzeti színű pántlika, amelyet az átvevő nyelv beszélői szelíd erőszakkal kötnek rá minden idegenre, mintha azt mondanák: „Ez itt Magyarország, úgyhogy ennek megfelelően tessék öltözködni!” Nem ez a helyzet. Az *-i* ún. ejtéskönnyítő hang, amely azért szükséges, mert a *Bovel*, *Kipfel* és *Stempel* német hangalakja kb. [bóv], [kipf] és [stempl], egy magyar szónak viszont nem lehet ilyen végződése. Ráadásul a németben mind a három főnevet két szótag alkotja (*bó-vl*, *kip-fl*, *stem-pl*), és ezt a magyar nyelv „tisztelősen akarja tartani”. Mivel tehát a *-vl*, a *-fl* és a *-pl* nem állhat szó végén, ugyanakkor a két szótagot illenék megtartani, betoldódik az *-i*. A kiejtés-kecske is jóllakott, és a szótag-káposzta is megmaradt.

Tudom, most azon tűnődik az olvasó, hogy a *-vl*, a *-fl* és a *-pl* hogyan lehet szótag, ha nincs bennük magánhangzó. Nos, vannak olyan nyelvek, ahol egyetlen mássalhangzó is elég a szótaghoz: cseh *prst* 'ujj', horvát *Krk*, szlovén *smrt* 'halál'. A német *-l* ugyanúgy szótagalkotó mássalhangzó, mint a szláv *-r*. Ez abból adódhatott, hogy az *-el* kicsinyítő képzőből többnyire kiesik a hangsúlytalan *-e*. Mivel ez a toldalék gyakori a németben, a *-l* sok száz szóban került egyéb mássalhangzók mellé, az anyanyelvük pedig érezhették az egyszervolt magánhangzót a torlódás helyén, így külön nyomatékkal kezdték kiejteni a *l*-t.

De bármennyire érdekesítő más nyelvek titkait kutatni, a magyarul beszélőket mégis az foglalkoztatja, hogy a jövevéyszavakban hogyan ejtsék ki a szótagalkotó mássalhangzót. Három irányban lehet elindulni. Az ejtéskönnyítő hang állhat a két mássalhangzó előtt vagy

után, illetve közöttük. Az első eljárás neve *protézis*, a másodiké *paragogé*, a harmadiké *epentézis*. A protézis a mi esetünkben nem használható; ilyen technikához csak szó kezdetén folyamodik a magyar, pl. latin *schola* > *iskola*. De ma ez is muzeális érték, mivel a későbbi, szintén *s* + mássalhangzós latin szavakat gyorsan megszokták a beszélők, és már nem akarták megtoldani, pl. *skarlát*, *spóra*, *stóla* (nem **iskarlát*, **ispóra*, **istóla*). Sőt, más nyelveknél, főleg a tulajdonneveknél még kevésbé fordulhat elő protézis. A *Brno*, a *Hlavács*, a *Gbagbo*, a *Nfubea* és a *Tbiliszi* szemtelenül vihog az ejtéskönnyítés szándékán. Az efféle torlódásokat legfeljebb az epentézis (lásd lejjebb) tudja szétbombázni, pl. *Dmitrij* esetében, aki az Omega együttes dalában *Dimitrij* néven mesél Lénáról.

A mássalhangzó + *l* végű német szavak magyarosításának leggyakoribb eszköze a paragogé, pl. *Kurbel* > *kurbli*; *Nudel* > *nudli*; *Schwindel* > *svindli*. Mutatóba még hús: *bejgli*, *cetli*, *cucli*, *csúzli*, *fásli*, *hokedli*, *krumpli*, *kvargli*, *mázli*, *muskátlí*, *pakli*, *prézli*, *ribizli*, *rumli*, *sámlí*, *smirgli*, *spicli*, *tipli*, *vádli*, *virsli*. (Ugyanilyen „hungarikum” a záró *-i* egy maroknyi, mássalhangzó + *n* végű német szóban: *fakszni*, *hakni*, *kalucsni*, *kapucni*, *lokni*, *pacni*, *pacsni*, *plecsni*, *pofézni*, *sirhógni*, *spulni*, *vegni*.)

Az epentézis (magyarul *bontóhang*) nemigen vett részt a *nudli* és a hasonló köznevek honosításában. De annál nagyobb szerepet játszhat (játszik is) az ilyen jellegű tulajdonnevek magyaros, kulturáltként tekintett kiejtésében. Az olyan családnevek, mint amilyen az *Amschl*, *Disztl*, *Eckl*, *Feszl*, *Fischl*, *Fogl*, *Gógl*, *Heigl*, *Kungl*, *Lidl*, *Lingl*, *Löbl*, *Mádl*, *Meinl*, *Rengl*, *Rippl-Rónai*, *Ruppl*, *Steindl*, *Stróbl*, *Ybl*, *Wierdl*, jobban elfogadhatók a közízlés számára egy ajakkerekítés nélküli, epentetikus [ö]-vagy [ü]-szerű hanggal, mint egy paragogikus *i*-vel. Tehát a [mádöl/mádül] szalonképesebb, mint a [mádli]. (Persze vannak olyanok is, akik egy huszárvágással elintézik a dolgot. Az Országház egyik idegenvezetője végig [steind] Imréről beszélt. Vajon olyat is mond, hogy [fesz] Frigyes, [strób] Alajos vagy [ib] Miklós? Sajnos, a hely és az idő nem volt alkalmas, hogy rákérdezzek...)

Az angolban szintén van szótagalkotó mássalhangzó, így meg kell emlékeznünk ennek a nyelvnek a jövevéyszavairól is. Ilyen köznévből nagyon kevés tagozódott be a magyarba. Német mintára *i*-zik a *bicikli* (< *bicycle*) és a *szingli* (< *single*), bontóhangot kapott a *dzsungel* (< *jungle*), a kettő között ingadozik a *puzzle* ([pázö/ül] ~ [pázli]), viszont epentetikus a *beagle* (nincs **bigli*). A mássalhangzó + *l* végű angol tulajdonnevek szintén bontóhanggal bővülnek, vagy maradnak úgy, ahogy vannak. A *Jingle Bells* tehát lehet [dzsingö/ül] és [dzsingl], a *Ms Marple* [márpö/ül] és [márpl], a *Marble Arch* [márbö/ül] és [márbl], a *National Geographic* pedig [nesöne/öl] és [nesönl]. A választás ma az életkortól függ. Az angolul tudó fiatalokra az utóbbi alakok jellemzők, az epentézis kezd kiveszni, a paragogikus *i*-nek pedig befellegett.

Egy kivétel azért van: a *Gugli*. Egész jól beszélünk angolul, de a *Google*-ra rákötjük azt a nemzeti színű pántlikát, mintha azt mondanánk: „Ez itt Magyarország, úgyhogy tessék németesen öltözködni!”

Horváth Péter Iván

A szerző cikksorozata az interneten www.e-nyelv.hu cím alatt olvasható (itt vitafórum is van). (A szerk.)

Kérdések és válaszok

Régi és új szavak a kínálatban: ez alkalommal a szavak jelentéséről szóló kérdésekből válogattunk. Mít jelent...

...a *tirpák*?

A *tirpák* szó eredetileg a török korban elnéptelenedett Szabolcs megyei területekre beköltözött és ott elmagyarosodott szlovákság (ön)gúnyneve. Még pontosabban: a Békés megyéből Nyíregyházára telepített tótajkú nép, amellyel a Felvidékről és külföldről jövő szintén tótajkú telepések egybeolvadtak. Egyébként a szláv szó 'tűrő'-t, 'szenvető'-t jelent. S a pejoratív értelme (sajnos): 'műveletlen', 'udvariatlan', 'fara-gatlan', 'otromba', 'hülye ember'; 'nyíregyházi ember'.

...a *gyámolda*?

Maga a szó nem szerepel szótárainkban, de a 19. század folyamán általános használatú volt. (Utcanévként is akadt rá példa, Szombathelyen.) A gyámoldák olyan gyámolító intézetek voltak, amelyek a támaszuktól megfosztott családok, özvegyek, árvák, idősek („agg-gyámolda”) nyomorúságának enyhítését tűzték ki célul. Sok esetben egyházi keretek között szerveződtek, a segélyalap adományokból, illetve befizetésekből gyűlt össze.

Az 1847-ben létrehozott soproni evangélikus egyházkerületi Gyámolda (nyugdíj- és gyámjintézet) például a lelkészeket és tanítókat segítette öregség, betegség vagy egyéb bajok miatt munkaképtelenség esetén, haláluk után pedig özvegyeiket, árváikat gyámolította, meghozza a lelkészi és tanítói fizetések bizonyos százalékának befizetése révén befolyt összegekből.

... a *lekövet*? Pl. egy cikkben: „A tanulmány ugyanis először mutatta meg, hogy röntgenlézettel valóban lehetséges *lekövetni* bizonyos különösen gyors mágneses folyamatokat.”

A *lekövet* újabb nyelvi fejlemény, egyelőre nem szótározott szó, így jelentését a nyelvhasználatból következtethetjük ki. Az idézett szövegben a *lekövet* ezt jelenti: '(megfigyelve) utánoz, követ, lemásol, modellez'. Hasonló jelentésű a következő mondatban: „Pontos és minden egérmozdulatot *lekövet*, ugyanakkor, puhaságából adódóan, használata hosszú távon sem kényelmetlen.” (Persze, itt már nem a „mus musculus”-ról, hanem a számítógépes egérről van szó...)

... a *szolvál* (egy beteg a kórházban)?

Feltehetően a *paraszolvencia* szóból rövidült és alakult igévé. A hagyományos értelmező szótárakban nem fordul elő. Az internetes keresés szerint a *szolvál* jelentése: 'hálapénzt ad', 'az ingyenes orvosi ellátásban orvost előre lefizet'. Pl.: „... többségük pedig úgy gondolja, hogy minden egyes nőgyógyászati páciens *szolvál*.” – „Összességében: én magam nem tudom a beteget előnyhöz juttatni, hiába *szolvál*.” Az orvosi szlengben előforduló szónak további képzős alakjai is vannak: *szolválás*, *szolváció*.

„Rendes” magyar szó-e a *forszíroz*?

A *forszíroz* 'erőltet, sürget, siettet' eredetét tekintve nem magyar. A *forsz* 'valaminek a fortélyá, nyitja, megoldása' (tudja a dolog *forszát*) szóból származik. Ez német jövevény; mintája, a *Force* ('különleges képesség') a francia *force* ('erő, bátorság') átvétele (több etimológiai szótár szerint).

Használatát tekintve természetesen „magyarrá” vált abban az értelemben, hogy a magyarul beszélők között ismert, a szó-

nak képzett alakjai vannak, igekötőssé is vált (pl. *agyonforszíroz*; *beforszíroz*; *keresztülforszíroz*; *kiforszíroz*; *forszírozgat*; *forszírozás*; *forszírozó* – mind A magyar nyelv értelmező szótárából). A Magyar értelmező kéziszótár szerint bizalmas árnyalattal, a Magyar nemzeti szövegtár adatai szerint – a vajdaságit kivéve – mindegyik nyelvváltozatban (magyarországi, szlovákiai, erdélyi, kárpátaljai) és mindegyik nyelvi rétegben előfordul: a szépirodalomban, a személyes jellegű nyelvhasználatban, innen kerülhet a sajtó nyelvébe, a tudományos és hivatalos szövegekbe is. (Saját tapasztalatom: a nagymamám használta ezt a szócsaládot, én tőle ismerem: *mi a forszá ennek, ne forszírozd...*)

Vidékünkön a régi öregek azt mondták a beteges, ványadt, kornyadozó csirkére, hogy *töszlögös*. Mi lehet az a *töszlög*? Talán valami betegség vagy ártó szellem, esetleg egészen más?

A *töszlögös* tájszó, mely a Sárközben 'alacsony, kis termetű (személy)', Bölcskén 'a kövérségtől nehézkés mozgású (személy)' (Új magyar tájszótár, Akadémiai Kiadó, Budapest 2010, 466. oldal), ez azonban a kérdezőnk által megadott jelentéshez nem illik.

További kutatásra kiderült, hogy a *töszlökös* szót egy csallóközi gyűjtéskor jegyezték fel 'hitvány' jelentésben, s a Magyar Nyelvőr 1885. évi 1. számában publikálták is. Szinnyei Magyar tájszótára *töszlök* 'bárgyú', 'hülye' és *töszlökös* 'hitvány', illetve 'hülye', 'bárgyú' szavakat közöl példamondattal: „Té *töszlök* Marci!” A *töszlök* ma is használt szó, az interneten több találat van rá hasonló jelentésben. Amit kérdezőnk eredeti kérdésében *töszlögösként* írt meg, az a *töszlökös*nek lehet a változata.

Molnos Angéla Magyarító könyvecskéjében a *transz* szónál a következőket olvashatjuk: *révület*, *révülés*, *riület* (régí nyelvi), *réh* (régí nyelvi), *önkíviület*, *elragadtatás*, *büviület*, *igézet*. Van-e olyan szótárunk, amelyben szerepelnek ezek a régi nyelvi szavak?

Sokféle régi szótárban hiába kerestük a *riület* szót. Végül bebizonyosodott, hogy Molnos Angéla könyvében ez a szó sajtóhiba. Az 'eksztaízis, elragadtatás' jelentésű *riület* viszont számtalan helyen felbukkan, például a Czuczor-Fogarasi-szótárban. Igei és további származékai is megtalálhatók: *riüteték*, *riütetés*. A 15. században még használt szót (pl. Bécsi kódex, 1466 tájáról) az 1860-as Ballagi Mór-szótár elavultnak tekinti. A *réh* szó is valószínűleg hibás alak. A Pallas nagy lexikona a *transz* jelentéseként a *riület* mellett a *révület* változatot is feltüntet, ugyan-csak régi magyar nyelvi adatként.

A *tótágas*nak van-e köze a *tót ágashoz*? Elválasztásakor ugyanis nem mindegy, hogy *tó-tá-gas* vagy *tót-ágas*. Ugye?

A *tótágas* elválasztása: *tót-ágas*. Az Etimológiai szótár tanúsága szerint összetett szó, amelynek *tót* előtagja gúnyos, leki-csinyló értelemben szerepel. Az utótag 'elágazó oszlop' értelmű, ily módon az összetétel jelentése: 'rossz, nem szabályos oszlop'. Napjainkban főképpen a *tótágast áll* kifejezésben él.

Mit jelent: *töremora*?

A *tör-mar* ikerszóból keletkezett *töremora* főnév már a 16. században előfordult 'törmelék, hulladék' jelentésben. Az Új magyar tájszótár adatai szerint Sárrét, Debrecen környéki tájszó, jelentése: 'mindenféle növényi törmelék'. Például széna, szalma, gallyak összetöredezett csomója, építmény bontásából származó morzsalék, sőt még a sütemény morzsás maradékára is mondták.

Dede Éva

Egynyelvű szótáraink és a nyelvhasználat

Anyanyelvi konferencia
a Petőfi Irodalmi Múzeumban,
2012. január 21-én

A tanácskozást a két szervező intézmény, az Anyanyelvapólok Szövetsége és a Nyelvtudományi Intézet vezetői nyitották meg. **Grétsy László**, az Anyanyelvapólok Szövetségének elnöke ismertette a konferencia előkészítését, a Nyelvtudományi Intézettel való együttműködés részleteit. A konferencia végül is jól illeszkedett a magyar kultúra napjához, s reményeink szerint megfelelő kiindulópontja lehet a Nyelvtudományi Intézet-vel való további együttműködésnek.

Kenesei István, a Nyelvtudományi Intézet igazgatója örömet és készségét fejezte ki a nyelv gondozásában való együttműködésre. A továbbiakban arról szólt, hogy a konferencia szervesen kapcsolódik az akadémiai nagyszótár munkálatainak felgyorsulásához, a harmadik és a negyedik kötet megjelenéséhez. A szótárkészítés kemény munka, de szükséges; a megjelenő művek – a szüntelenül változó jelentések rögzítésével, a használat körének részletes bemutatásával – jól szolgálják az egyértelmű és pontos beszédet, a kommunikációt.

Az elnöki megnyitót követően **Maróti István**, a rendezvény házigazdája mutatta be és szövegezte az előadói emelvényre az előadókat. **Pusztai Ferenc** egyetemi docens vitaindító előadásának bevezetéseként röviden vázolta az egynyelvű értelmező szótárak sajátosságait.

Az élő nyelvek mindig változnak; „a nyelvtörténet mindig történi” – szögezte le tömören az előadó. A 20. század folyamán nyelvünk változása a nyelvi egységesülés képét mutatta; ezzel szemben a század második felében a szétagolódás nyelvi jelei mutatkoznak több vonatkozásban. Ezt a változást a használat, a szótár tükrözi; a szótárkészítő első nagy gondja az ún. *szótárérettség* megállapítása.

Előadásának következő részében a szótári minősítésekkel foglalkozott Pusztai Ferenc, így többek közt a *pongyola*, illetve a *szleng* minősítéssel. Ami az elsőt illeti, „az új értelmező kézi-szótár bizonyosságát adta, hogy a szavak nyílt, nyers megbélyegzését nem vállalja”. A szleng szavak térhódítása fölveti, hogy a szleng minősítést be kellene illeszteni a köznyelvi szótárak hasonló minősítéseinek sorába.

Befejezésül Pusztai Ferenc ismertetett jó néhány új szótárt és szótártípust, majd – nekem is kedvemre valóan – állást foglalt az egyre terjedő, a klasszikus szépirodalmi műveket lecsúszasztó átírási gyakorlat ellen. Annak idején nyugvópontnak jutó magánemberi vitám volt Lőrincze Lajossal, mikor Illyés Gyula nyelvi tekintetben korszerűsíteni akarta Katona József Bánk bánját. Ma is, ebben a témában is Pusztai pártján állok.

Szathmári István egy. tanár a stílus, stílusminősítés szempontjából szól hozzá az ülés témájához, *A nyelvtörténet szerepe a szótárírásban az értelmező szótártól a nagyszótárig* címmel. Bevezetésül kiemelte, nagyon egyetértett azzal, hogy Pusztai Ferenc hangsúlyozta a mozgás, a változás szerepét a nyelv életében; ugyanis fontosnak tartja a szótárírásban is a nyelvtörténet figyelembevételét mind a szójelentés, mind a szóhasználat szempontjából. Utalt rá, hogy 1870-től 1960-ig az újgrammatikus iskola hatására a nyelvtörténet központi szerepet játszott nálunk mind a kutatásban, mind az egyetemi oktatásban. Számos szó, mint pl. a *csoda – csuda, csepp – csöpp, nő – nej, nője – neje* jelentésének meghatározása, szótári minősítése nem oldható meg pontosan a nyelv történetének ismerete nélkül. Azt is kiemelte, hogy a szótári minősítésben ki kell térni az állandósult és az alkalmi stílusérték megkülönböztetésére (l. az *ürge* köznyelvi, illetve *szleng* jelentéseit, a *kígyó* köznyelvi és metaforikus használatát).

Keszler Borbála egy. tanár a különféle szakszótárak fontosságára hívta fel a figyelmet. Magam is hozzáteszem, ha valaki kételkednék ezek szerepében, vegyen kézbe egy-egy olyan szótárt, mint a növényneveké, a kádármesterségé, az orvostudományé, és látni fogja, milyen hasznosak ezek ismereteink kiégésztésében, stílusérzékenységünk növelésében. Keszler Borbála rámutatott, milyen fontos volna a szakszótárak körének kiszélesítése, gazdagítása. Elismeréssel szólt arról, hogy Bősze Péter professzor kezdeményezésére a budapesti orvostudományi egyetemen megvalósult az orvosi nyelv gondozása, s megindult a szaktudományi szavak gyűjtése. A múltban – megfelelő terminus technicusok híján – körülírással oldották meg számos orvosi eljárás, eszköz elnevezését, s ez gazdagította az orvostudomány fejlődésére vonatkozó ismereteinket. Élénk érdeklődés, gyakori derűtség kísérte a professzor asszony válogatását készülő szótárából a múlt századok megnevezései köréből (testrészek, gyógymódok, gyógyszerek stb.).

Iltzsé Nóra, a Nyelvtudományi Intézet tudományos főmunkatársa a Nagyszótár harmadik és negyedik kötetének megjelenése alkalmából erről a legmagasabb szintű szótártípusról, annak elkészítéséről, a vele kapcsolatos problémákról beszélt. Öröndetes, hogy a szótár mintegy száz éve húzódo munkálatai – mint Kenesei István is utalt rá – az utóbbi években felgyorsultak, s ütemesen várható a további kötetek kiadása. Országh Lászlónak, az értelmező szótár egyik főszerkesztőjének meghatározása szerint a köznyelvi szótárak körében megkülönböztetünk *normatív* és *tájékoztató* szótárakat. Az utóbbiaknak nem feladatuk a használat előírása. Persze a szótár mindig válogat, viszonyít; a viszonyítási alap a köznyelv. Három szempontot kell érvényesíteni. Az első a korpusz; ez a mi nagyszótárunk esetében az 1772 és 2000 között keletkezett szövegek, illetve – meghatározott szempontok alapján – a belőlük történt válogatás. A második szempont a lexikalizálódás, azaz a korpuszból a társadalmilag elfogadott lexémák összeállítása (ebből tehát a hapax legomenon, az egyszeri használat természetesen elmarad). A harmadik a lexikai minősítés (időbeliség, gyakoriság, csoportbeliség stb. szerint).

Heltainé Nagy Erzsébet, a Nyelvtudományi Intézet főmunkatársa *Nyelvhasználati minősítések a tanácsadói gyakorlatban* címmel beszélt az intézet sok éve folyó hasznos szolgáltatásáról. Munkájukkal egyrészt segítséget nyújtanak különféle megfogalmazásokkal kapcsolatban, másrészt telefonon adnak választ a feltett kérdésekre. Ezek a kérdések sokfélék. Például: helyes-e a *besértődik*, a *melyiktek*, a *mentén* névutó, az *el kell menjek* szerkezet. A felvetett kérdések általában nyelvi tudatosságról tanúskodnak, a helyesség megítélésének kereséséről; ezeket a törekvéseket igyekeznék erősíteni a nyelvminőség kutatócsoport munkatársai. Tevékenységükben a szociolingvisztikai szemlélet alapján állnak, s még így is sokféle további tényezőre kell figyelemmel lenniük: a nyelv történetiségére és mozgására, a normára, a pszichológiára, a filozófiára, a különféle szótárak minősítéseire.

Kiss Gábor, a Tinta Könyvkiadó igazgatója a magyar lexikográfia legújabb eredményeiről, hiányosságairól, feladatairól tartott előadást. Röviden ismertette a nagy elődöket, majd az új kiadói műhelyeket, a lexikográfia teremtette munkabizottságokat, bibliográfiát, folyóiratot, díjat, az anyaországi és a határon túli magyar nyelvvaltozat, szókincs együttes vizsgálatainak megindulását. A hiányosságok pótlására fontos kezdeményezések indultak: ilyen a nagyszótár, az ellentétszótár, az Erdélyi magyar szótörténeti tár. Hosszú volna a teljes felsorolás, valamint a Tinta Könyvkiadó feladatvállalásainak ismertetése. Köszönet illeti Kiss Gábort és a kiadót áldozatos munkájukért.

A tematikájában, anyagában gazdag konferencia méltó befejezése volt **Kemény Gábor** zárszava. Hatását az is bizonyította, hogy a hallgatóság a többórai műsort követően is figyelemmel, élénk reagálással követte Kemény Gábor színporkázó fejtegetéseit. Azt gondolom, sokakban megerősödött az a meggyőződés, hogy nem elegendő csupán olvasni a tudományos fejtegetéseket (most erre is lesz mód a Magyar Nyelvőr révén), hanem az is szükséges, hogy egyszer-egyszer személyesen is részt vegyünk a mostanihoz hasonló rendezvényeken.

Bencédy József

HÍREK – ESEMÉNYEK

HÍREK

Életének 91. évében, 2012. február 13-án elhunyt **Graf Rezső**, az Anyanyelvpolók Szövetségének alapító és elnökségi tagja, lapunk állandó szerzője. Utoljára a 2011. december 10-i elnökségi ülésen találkoztunk vele, ahol megköszönte, hogy a magyar nyelv napjával kapcsolatos kezdeményezését a szövetség, valamint az állami szervek felkarolták és sikerre vitték. Graf Rezsőt március 5-én búcsúztatták a Farkasréti temetőben. Utolsó, nekünk szánt írását ebben a lapszámbunkban közöljük.

*

Benkő Loránd akadémikus az ELTE Magyar Nyelvészeti Könyvtárára hagyományozta értékes könyvtárát. A könyvtár hamarosan megnyílik a tanulóifjúság előtt.

*

Nyelvünk mint hungarikum. Ezt javasolja az Anyanyelvpolók Szövetsége a 2012. évi, 46. magyar nyelv hete című. A nyelvi hét házigazdája ismét a Vasi TIT lesz. A nyitó rendezvényt előreláthatólag április 23-án tartják Szombathelyen. Ugyanezen a napon Széphalomban, A Magyar Nyelv Múzeumában anyanyelvi vetélkedőt, 24-én 16.00 órakor a miskolci II. Rákóczi Ferenc Könyvtárban *A magyar nyelv jövője* címmel szakmai előadást és fórumot szerveznek. A magyar nyelv hete további eseményeiről a www.e-nyelv.hu honlapon lehet tájékozódni.

*

Új online folyóiratot indított az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszéke mellett működő funkcionális nyelvészeti diákműhely. Elérhetősége: osvenyek.elte.hu.

*

A 2012. évi *Egyetemi Anyanyelvi Napokat* az ELTE Finnugor Tanszéke szervezte. A rendhagyó előadások között szerepelt **Havas Ferenc** Másmagyar (Milyen lenne a magyar nyelv, ha más típusú lenne?) és **Pomozsi Péter**

Lakomáznánk közös töveket (Könyved versek a nyelvrokonságról) című előadása.

*

20 éves az *Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége* (AESZ). Testvérszervezetünk május 17–20. között Sepsiszentgyörgyön tartja ünnepi megemlékezését, amely egyben a szokásos *A magyar nyelv napjai Erdélyben* rendezvény is lesz. 18-án pénteken a Tamási Aron Színházban tartják az ünnepélyes megnyitót, amelyet közgyűlés, kiállítás, majd szakmai tanácskozás követ. 19-én a Kőrösi Csoma Sándor anyanyelvi versenyt rendezik meg, és háromszéki kirándulást is szerveznek az érdeklődőknek.

NYELVÉSZETI KÖNYVEK

Balázs Géza, Veszelszki Ágnes szerk.: *Nyelv és kultúra. Kulturális nyelvészet.* Inter – Magyar Szemiotikai Társaság – PRAE.HU, Budapest, 2012.

Balázs Géza: *Nagy párlat- és pálinkakönyv.* Inter Kft., Budapest [2012.]

Czakó Gábor: *Eredeti magyar nyelvtan.* CzSimon Könyvek, Budapest, 2011.

Fülöp Lajos és Lisztóczy László: *Tudós tanárok a gyöngyösi gimnáziumból.* Berze Nagy János Gimnázium, Gyöngyös, 2011.

Grétsy 80. Köszöntő könyv Grétsy László születésnapjára. Válogatott tanulmányait összegyűjtötték barátai, szerkesztőitársai: Balázs Géza, Kemény Gábor, Kovács Gyula, Maróti István. Anyanyelvpolók Szövetsége, Budapest, 2012.

Nemesi Attila László: *Nyelv, nyelvhasználat, kommunikáció. Hét tanulmány.* Loisir Kiadó, Budapest, 2011.

Széphalom. A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve, 2011.

Szirmai Éva és Újvári Edit szerk.: *Az identitás szemiotikája. Tanulmányok.* JGYPK, Szeged, 2011.

Tátrai Szilárd: *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés.* Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2011.

Tótfalusi Kis Miklós: *Számvetés a helyesírásról.* Hasonmás kiadás fordítással. Ford. Fekete Csaba. Átdolgozta C. Vladár Zsuzsa. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2011.

2012. ÉVI ESEMÉNYEK

április 12–14. Alkalmazott nyelvészeti tanesemények országos találkozója, SZTE, Szeged
április 12–14. Szép magyar beszéd verseny félországos döntő általános iskolásoknak, Balatonboglár

április 12–14. Társadalmi változások – nyelvi változások. 22. Manye-konferencia, Szeged

április 20–22. Szép magyar beszéd verseny országos döntő középiskolásoknak, Kazinczy Ferenc Gimnázium, Győr

április 23. A magyar nyelv hete: *Nyelvünk mint hungarikum*

május 12–13. Az ASZ helyi csoportjainak tanácskozása

május 17–20. A magyar nyelv napjai Erdélyben, AESZ, Sepsiszentgyörgy

május 26. Simonyi Zsigmond helyesírási verseny, ELTE

június 15–17. II. anyanyelvi júnialis; Irodalmi nyelvünk az északkeleti régióban; Vadéltelző verseny, A Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom

AZ ÉGHAJLAT KÖNYVKIADÓ PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA

Az Éghajlat Könyvkiadó esszé-pályázatot hirdet *A magyar tudomány és kultúra, a magyar nyelv útja a 21. században* címmel.

A pályázat célja, hogy az esszé műfaj lehetőségein keresztül ösztönözze a magyar tudomány, a kultúra és a nyelv fejlődési irányairól, lehetőségeiről, a jelen és a jövő feladatairól egyaránt szólni képes gondolatok és művek megjelenését. A pályázat konkrét tartalmi szempontokat nem kíván megjelölni, és minden olyan művet szívesen fogad – a természet- és a társadalomtudományok, a nyelv és a kultúra, a művészetek, az alkalmazott tudományok, a közgazdaságtudomány területéről –, amely érdemben tár fel folyamatokat, és képes hozzájárulni a Magyarország jövőjéről való közös gondolkodáshoz.

A pályázaton elsősorban 40 év alatti kutatók, doktori iskolák hallgatói, esetleg más területen tevékenykedők önálló megfigyelései, eredményeket tartalmazó írásműveit várjuk. A terjedelem: legfeljebb 100 ezer karakter.

A beküldött pályázatokat két példányban: nyomtatott és elektronikus formában várjuk. Ezeneken fel kell tüntetni a pályázó nevét és elérhetőségét (postai cím, e-mail cím).

Postacímünk: Éghajlat Könyvkiadó, 1117 Budapest, Karinthy Frigyes út 13. E-mail címünk: palyazat@eghajlat.hu

A pályaművek beküldési határideje: 2012. augusztus 15.

A pályaművek díjazása: első díj: 500 ezer forint, második díj: 300 ezer forint, harmadik díj: 200 ezer forint.

A legjobb munkákat a kiadó önálló kötetben is megjelenteti.

A pályaművek bírálatára a kiadó Balázs Géza nyelvész professzort, Csaba László közgazdász akadémikust, Falus András genetikus akadémikust és Romsics Ignác történész akadémikust kérte fel.

A Hírek rovatba szánt információkat a megjelenés előtti 40. napig várjuk a balazsge@due.hu címen.

Tájékoztató az Anyanyelvpolók Szövetsége 2010. és 2011. évi főbb számszaki adatairól

Megnevezés	2010.	Megnevezés	2011.
<i>Bevételek:</i>		<i>Bevételek:</i>	
Tagdíj-, ár-, kamat- és egyéb bevételek	2.759 eFt	Tagdíj-, ár-, kamat- és egyéb bevételek	1.880 eFt
SZJA 1%	643 eFt	SZJA 1%	504 eFt
Ennek felhasználása: az Édes Anyanyelvünk c. folyóirat terjesztésének postaköltségére		Ennek felhasználása: az Édes Anyanyelvünk c. folyóirat terjesztésének postaköltségére	
<i>Támogatások:</i>		<i>Támogatások:</i>	
OKM	25.000 eFt	NEFMI	20.000 eFt
Munkaügyi Központ	596 eFt	Pályázati bevételek:	
Pályázati bevételek:		Nemzeti Kulturális Alap	7.772 eFt
Nemzeti Kulturális Alap	3.500 eFt	MFB Magyar Fejlesztési Bank Zrt.	2.000 eFt
Nemzeti Civil Alapprogram	935 eFt	Brókerket Jövő Alapítvány	1.200 eFt
Összesen:	33.433 eFt	Nemzeti Alapítvány/Alapítvány a Közőjért	300 eFt
		Színházi Dolgozók Szakszervezete	300 eFt
		Összesen:	33.956 eFt

Az éves bevételt az Édes Anyanyelvünk c. folyóirat kiadására, az anyanyelvi táborok, programok, rendezvények megszervezésére, az anyanyelvi pályázat díjaira és a Lőrinczedíj kiadásaira, az OKM előző évi támogatás fel nem használt maradványának visszafizetésére, az NKA előző évi pályázati támogatás (el nem fogadott jogcímeik miatti) visszafizetésére fordítottuk. A Munkaügyi Központ támogatását az alkalmazott munkabérére és annak járulékaire fordítottuk.

Mindenekelőtt a múlt évi 5. számunkban közzétett rejtvények megfejtését adjuk meg.

I. Mű és alkotója. A keresett operacím: A bűvös vadász. A mű szerzője Carl Maria Weber (1786–1826).

II. Keressünk Ady-verscímeket! 1. Beszélgetés egy székfűvel (Ady k-val írta). 2. Egy jövő költő. 3. A tó nevetett. 4. Korán jöttem ide. (Néhányan ezt a címet választották: Most már megállhatok, mások pedig ezt: Korán jöttem. Ezeket nem fogadtuk el.) 5. Sőhajtás a hajnalban. 6. Vízió a lápon. 7. A Hadak útja. 8. Intés az őrzőkhöz. 9. Közel a temetőhöz. 10. A befalazott diák.

III. Nyolcszor nyolc. A költő Kosztolányi Dezső (1885–1936). Szonettciklusának címe: Számadás, másik elrejtett verséé: Groteszk.

IV. Szinonimák egy hangra. 1. Régész. 2. Maskara. (De jók ezek is: maszk, illetve maszka.) 3. Kozmosz. 4. Bukszus. 5. Zsákmány. 6. Csecsebecse. 7. Gyógymód. 8. Árkád. 9. Ködmön. 10. Cókмок.

V. Szójátékos csattanó. Mert sok bába közt elvész a gyerek.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megfejtéseikkel elérték a sorsolásban való részvételhez szükséges 90 pontot, a Tinta Könyvkiadó jóvoltából a következők nyerték el Wacha Imre Nem csak szóból ért az ember című könyvének egy példányát: Arató Nándor, Mohács, Kinizsi u. 10. (7700); Berzlánovich Antalné, Horvátszidány, József Attila u. 9. (9733); Halmos Erzsébet, Kazincbarcika, Tavasz u. 5. 1/4. (3700); Herr Lajos József, Veresegyház, Damjanich u. 1/1. (2112); Kiss Tiborné, Szombathely, Váci Mihály u. 12. I/7. (9700); Magyarlaci Józsefné, Pécs, Littke József u. 12. I/5. (7632); Meleg Dávid, Budapest, Cserkesz u. 31. II. 9. (1103); Nagy Anna, Budaörs, Otthon u. 6/4. (2040); Szikora Klaudia Betti, Ludányhalászi, Rákóczi út 119. (3188); Zagyvai István, Budapest, Bartók Béla út 28. A) IV. em. 2. (1111). Szívből gratulálunk!

A Pontozó új feladatai

I. Hatszor hat. Ha megfejtőink helyesen töltik ki a mellékelt négyzethálót, akkor az ábra bal felső sarkától a jobb alsó sarkig egy kedves háziállat nevét olvashatják el. Ha ezután átrendezik a sorokat, akkor ugyanebben az átlóban egy ritka, csérféle, fészket hínárból és más növényekből készítő madár nevére bukkanhatnak. Mindkét névért 6, összesen tehát 12 pontot szerezhetnek.

- Hozzánk tartozó személyek
- Csenevész
- Sártól, hótól véd
- Fűszerez
- Konyhakerti növény
- Régebbi gyerekjáték

II. Rímesen fejtse! Ötször két meghatározást adunk. A B jelzetű meghatározásokra adott megoldások mindegyike az A jelű definícióra felelő szónak egy betűvel megfejtelt alakja (mint pl. alom – halom). A helyes megoldásért minden megfejtett szóért 2 pont, összesen tehát 20 pont jár.

- A) Régényét Gárdonyi írta meg B) Őz kicsinye
- A) Van sütnivalója B) Népi fegyver
- A) Erdélyi főnemes, történetíró B) Ernyős virágzatú fűszernövény

- A) Sajtszerű termék
- A) Dalmű önálló részlete

- B) Híres a hasadéka!
- B) ... és Veronika (Ady-verscím)

III. Középen a megfejtés! Az ábra minden vízszintes sorába egy anyakönyvezhető női nevet kell beírni a kapott információk alapján. Sikeres megfejtés esetén olvasóink a középső függőleges sorban egy 100 éve született, termékeny írónk történelmi regényének címére találhatnak. A mű címéért és az író nevéért egyaránt 10 pont jár, tehát összesen 20.

- Ha kopog, később locsogás lesz
- Nevét Homérosznak köszönheti
- Rokon neve Cicelle
- A latinból kiindulva derűs nő lehet
- Latin, de az oroszban Natasa
- Egy szórakoztató műsor vezetője
- Márton női párja
- Március 20-án köszönhetjük
- Beceneve Dóri is lehet
- Tévés, ikres anyuka

IV. Állatsereglet. Az itt következő tíz kis mondat mindegyikében valamilyen állat neve húzódik meg. Vajon melyeké? A pontok a betűjegyek számát jelölik meg. Mindegyik névért 2 pontot könyvelhetnek el maguknak olvasóink!

- Péter bu matot kapott.
- Friss ez a té vegő!
- Piros csija két éves.
- Ez a jnos elveszett.
- Az utcákon s szok.
- Egy csa a szállt a fa tetejére.
- A szer ugusztusban is nyitva van.
- Nem jó, ha beszéd közben ha nk.
- Ez a len esz és Edit.
- Józsának meleg be llene.

V. Szójátékos csattanó. Megfejtésül a Következtetés című, túloldali rejtvény csattanóját kell beküldeni. A helyes megfejtésért 25 pont jár.

Az e számunkban közzétett rejtvények együttes értéke 97 pont, de már 80 pont is elég ahhoz, hogy a megfejtés beküldője részt vehessen a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. A feladványok megoldását **2012. június 1-jéig** tessék elküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, Budapest, Károlyi Mihály u. 16. (1053), vagy a rovat vezetőjének e-mail címére: gretsyl@t-online.hu.

Minden megfejtőnek sikeres megfejtést és jó szórakozást kívánunk a rejtvények készítői:

**Grétsy László (IV.), Harmati Gizella (III.),
Láng Miklós (I.), Schmidt János (V.),
Takács István (II.)**

Szójátékos csattanó

Új szavak, kifejezések (69.)

POMPÁS, LENYÜ- GŐZŐ	1	OSZTRÁK AUTÓJEL MENY- ASSZONY	2	AUTÓS CSILLAG- TÚRA	KÖVETKEZTETÉS – Apu, téglát is meg göm- böt is lehet természetni? – Butaságot kérdezel, kisfiam. – Nem értem... (A gyerek további szavait az ábra számozott soraiban rejtettük el.)
20. SZÁ- ZADI ÍRÓ (BULCSU)			AMENNYI		
BELGA AUTÓJEL					
KELTEZ OLASZ AUTÓK JELZÉSE					
KORTARS MÉRNÖK, ÍRÓ (GYÖRGY)		ENIKÓ, BECÉZVE FÖLDBE REJT			
			ÖNÉRZE- TET SERT	3	
MESÉVÉG! ANGOL VILÁGOS SÖR			A BÖR VEGYJELE KÖRLET KÖZEPE!	MÉG ILYET!	
SÁRGÍTÓ FÜSZER- NÖVÉNY					
VÁG- PARTI VÁROS				SÜMÉG KÖ- ZELI FALU BENEDEK ...; ÍRÓ	
FOGBÉL! ROGYÁS, ROSKA- DÁS		NORVÉG AUTÓJEL POLCRÓL VESZ	ANGOL NEVELŐ SZINTÉN NE	AZONOS BETUK FEKETE GYULA-MŰ	
			MASZK VICCHÓS LAKÁJ!		
OTT ELŐL! HIBÁS ÁRUT KI- VÁLOGAT -ZAT, -... SZÖRNY- FIGURA SORVÉG!			SPANYOL AUTÓK JELZÉSE HELYI	ÜTÉSRE SZIKRÁT ADÓ KŐ KÁLIUM NORMA ...; M. RITT FILMJE FIZIMISKA	
FÖLDTÖR- TÉNETI SZAKASZ NÉVELŐ				DIVATJA- MÚLTTÁ VÁLÍK ÁTADÁS	
			... ET CONTRA BÁCSI, BI- ZALMASAN	VANÁDIUM ÉLET- ÉVEINK SZÁMA	
A HÁZ SZEME! PÁCBAN VAN! AMÍTÁS ... SZALMÁ- JA; KÖZ- PRÉDA		BÉBI VEGTAGJA SAROLTA, BECÉZVE		HAZA ZOMÁNC- IPARI MŰ- VEK, RÖV.	
			BIKA FEGYVERE OROSZ TEHERAU- TÓMÁRKA RAGADO- ZÓ MADÁR		
CELSIUS NŐ- SZIROM, LATINUL				IGEVÉG! PÁRIZSI METRÓ- VONAL	
SZANTÓ- ESZKÖZ RÉSZE A HAMLET IRÓJA (WILLIAM) SVÉD AUTÓJEL	AZ INDIUM VEGYJELE BOSSZUS SZÓCSKA		AZ ÚT JELE A FI- ZIKÁBAN -VA, -...	VÍZBE MERÍT SPORT, RÖVIDEN ... TOLSZ- TOJ; OROSZ ÍRÓ EGYE!	

Nem szótározott szavak tárháza

alvó cég – nem működő, csak papíron létező vállalkozás. „A parlament előtt fekvő ... adócsomag átalakítaná az *alvó cégek* kiszűrésének eljárását”. (Magyar Nemzet, 2011. okt. 24.)

biodíszlet – kirendelt emberek alkotta háttér, sokaság

biznisznomád – karrierjét tudatosan építő, több nyelvet beszélő, a világ bármely pontján otthonosan mozgó tehetős üzletember (Figyelő, 2011/33.)

ingatlanbuborék – az értéktelen vagy értékesíthetetlen ingatlanok összessége. Pl. „nő az *ingatlanbuborék*, az értéktelen vagy eladhatatlan ingatlanok tömege”. (Haszon, 2011/10.)

karaktergyilkosság – egy ember tisztességét, munkásságát, egész életét egyszerre támadó, megkérdőjelező kommunikációs támadás. Végrehajtója a *karaktergyilkos* (Népszabadság, 2012. febr. 16.).

levegőben dolgozó vendéglátós – légi utaskísérő, steward, stewardess (Népszabadság, 2011. szept. 6.)

luxusaszketá – nagy jövedelmű, de a luxustermékeket kerülő férfi/nő

medikalizál – orvosi esetté tesz. Pl. „a szociális kérdéseket *medikalizálták*”. (Népszabadság, 2011. dec. 16.)

összematokol – összerak, szerkeszt. Pl. „olyan választási földrajzot *matekoltak össze*”. (Népszabadság, 2011. nov. 29.)

sétapalack – útra vihető, hordható, eldobható üdítőspalack (Népszabadság, 2011. aug. 15.)

témapark – egy adott témakörben szervezett interaktív kiállítás, bemutató

tigrisnő – negyven év feletti, karrierjét erőszakosan építő diplomás nő

újjidős – fiatalos, dinamikus, életvidám ötvenes férfi/nő

vitaszínház – főleg fiatalok számára szervezett, dramatikus formát öltő, a vitakultúrát tanító módszer, „kibeszéletlen kérdések vita keretében való kiveszése” (DUE Tallózó, 2011/04.).

vitaverseny – főleg fiatalok számára szervezett, a helyes tárgyalást, érvelést, vitátanító játékos, verseny formájú módszer. (Magyar Nemzet, 2011. okt. 24.)

A rovat 1998–2010. között megjelent anyagát tartalmazza a következő kötet: Jelentés a magyar nyelvről. Új szavak, kifejezések. Szerk.: Balázs Géza. Inter-MSZT, Budapest, 2010. Új idegen szavak magyarítását megnézheti vagy ajánlhatja a www.szomagyarito.hu honlapon. 2011 novemberétől a honlap elkezdte az új magyar szavak és kifejezések gyűjtését és megosztását is!

B. G. és B. M.
balazsge@due.hu

NYELVÉSZ • LELETEK

E
L
V
•
É
S
Z
L
E
L
E
T
E
K

„Jártamban-keltemben ezekre a »furcsa« orvosi rendelési időkre bukkantam a kazincbarcikai kórháznál. A hét közepére már elfáradhatott a grafikus, mert hosszú *d*-vel írta a szerdát, következetesen, kétszer is...” Beküldte **Jávori István** kazincbarcikai olvasónk.

Protestáns mise után robbantott

Pokolgépes merényletet követtek el tegnap egy templom ellen az indonéziai Jáva szigetén, egy ember, a merénylő meghalt. Indonéziában él a legtöbb muzulmán hitű ember a világon. Idén két keresztény templomot gyújtottak fel ismeretlenek. Sokan a vallási türelmetlenség kiújulásától tartanak Indonéziában, ahol a kormányzatot a muzulmán szélsőségesek iránti túlzott engedékenységgel vádolják.

A protestánsoknál nem *mise*, hanem *istentisztelet* van! (**Holczer József**)

2006-ban a Debrecen edzőjeként bajnoki címet, míg 2007-ben a Budapest Honvéd mestereként Magyar Kupa-győzelmet ünnepelhetett, egy aprócska siker még hiányzott a szakember bibliográfiájából. A kispestiek vezetőedzője hainokin – néntek

A Nemzeti Sport cikkírója összetévesztett két hasonló hangzású idegen szót. Amire ő gondolt, az *biográfia* (életrajz). A *bibliográfia* forrásmunkák jegyzékét jelenti. Nem mindegy! (**K. G.**)

és egyetlen nap valakik elhordtak mindent. Csak a szemét maradt, de az iszonyatos mennyiségben. Meg egy-két kóbor kutya. Pedig az ebrendészek szerdán rengeteg állatot szállítottak el innen, köztük mindenórás szukát és hathetes szörögombolyagokat. Azokat is itt-hagyták. A februári szürkességben az egész olyan látványt

Most akkor mi maradt itt? (Találta: **Holczer József**.)

2012.12.01-2011.02.28-ig, vagy a készlet erejéig.

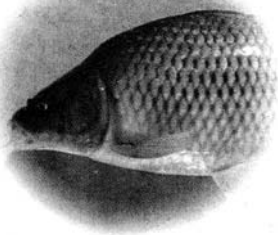
A kedvezmények nem összevonhatóak. Az akció az alábbi márkák baba- és gyermek-felsőruházati termékeire érvényes

Tessék mondani: ez már a végső visszszámolás? (Találta: **Wagner Alfréd** olvasónk.)

ÉTKEZÉSI ÉLŐ PONTY
(Cyprinus Carpio)
kg

1 kg:
639,-
798,80

1 kg filé: 1199,- (1498,80)
1 kg szelet: 1099,- (1373,80)

„Vajon mi másra lehet használni a pontyot, mint étkezésre? És ha már élő, akkor hogy lehet filé vagy szelet?” – kérdezi **Wagner Alfréd** budapesti olvasónk.

sítettek meg. A génmódosított vetőmagot importortól szerezte a termelést végző cég, a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal határozatának megszületésekor azonnal betárcsázták a kukoricát. Az adott kukoricafajta virágzása

Kedves példa az ún. értelmes sajtóhibára. A hír szerint az illető hivatal *izgat*, sőt „*szakizgat*” a maga területén. Nem csoda hát, hogy olyan *izgatott* a közvélemény a génkezelt növények miatt. Helyesen természetesen: Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal. (Az Élet és Tudomány 2011/29. számából.) (**K. G.**)

16 SPORT/HIRDETÉS

• ZUGLÓI LAPOK •

Emlékverseny a fiatalon elhunyt pingpongosért

Helyesen: *pingpongosért*, *pingpongozóért* vagy *asztaliteniszezőért*. Mind a három jó, csak éppen az nem, ami az újságban megjelent... (**B. G.**)

